

Pedofilija kaip liga ir kaip paskata nusikalsti

Gintautas Sakalauskas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros docentas
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 6167
El. paštas: <gintautas.sakalauskas@tf.vu.lt>

Straipsnyje¹ analizuojama pedofilijos ir seksualinės prievartos prieš vaikus problematika kriminologiniu, baudžiamuoju teisiniu ir mediciniu požiūriu. Pedofiliją pirmiausia svarbu suvokti kaip ligą, kuri gali būti paskata nusikalstamam elgesiui, tačiau įvairių tyrimų duomenimis, didžiąją dalį seksualinio smurto prieš vaikus atlieka ne pedofilai. Straipsnyje aptariama pedofilijos samprata, paplitimas, etiologija ir seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos priemonės.

Pagrindiniai žodžiai: pedofilija, seksualinė prievarta prieš vaikus, prevencija.

Paedophilia as a Disease and as an Urge for a Criminal Behaviour

The article analyzes the problems of pedophilia and child sexual abuse from a criminological, criminal and medical perspective. Pedophilia must first be understood as a disease that can encourage criminal behavior, although research has shown that most child sexual abuse acts are not committed by pedophiles. The essay deals with the concept of pedophilia, its distribution, etiology and measures to prevent child sexual abuse.

Keywords: Pedophilia, child sexual abuse, prevention.

Įvadas

Viešumoje pedofilijos sąvoka dažniausiai skamba tik seksualinių nusikaltimų prieš vaikus kontekste, nors kriminologijoje seniai žinoma, kad tik nedidelė seksualinių nusikaltimų prieš vaikus dalis susiju-

¹ Straipsnis parengtas mokslinės stažuotės 2018 m. rugpjūčio 5–18 d. Greifsvaldo (Vokietija) universiteto Kriminologijos katedroje metu, įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos finansuotą projektą (Nr. 09.3.3-LMT-K-712-07-0045). Projekto finansavimo šaltinis – Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 9 prioriteto „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“ 09.3.3-LMT-K-712 priemonė „Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą“. Mokslinę stažuotę finansavusiai Lietuvos mokslo tarybai esu dėkingas už galimybę rinkti medžiagą Greifsvaldo universitete, už vertingus patarimus ir pagalbą – stažuotės vadovui Greifsvaldo universiteto kriminologijos profesoriumi emeritui dr. Friederui Dünkelui. Stažuotės finansuotojas ir jos vadovas neturėjo jokios įtakos atliktos analizės turiniui, straipsnis parengtas savarankiškai, laikantis mokslinio objektyvumo ir nešališkumo principų.

si su pedofilija ir kad dauguma pedofilinų potraukį turinčių asmenų seksualiai vaikų neišnaudoja. Pedofilijos tema itin jautri ir asmeniniu, ir socialiniu požiūriu, nes ja „kėsınamasi“ iš karto į dvi socialiai labai saugomas kategorijas – vaikystę ir seksualumą. Ši instinktyvi apsauga apsišarvuoja įvairiausiais *tabu* ir stereotipais, neleidžiančiais vystyti racionalios perspektyvos, kad ir kokia sunki, kompleksiška ir daigialypė ji būtų.

Tokios temos, kaip seksualinė prievarta prieš vaikus, itin palankios ir moralinei panikai kelti², o pastaroji turi stiprų politinį užtaisą, dėl moralinės panikos ji peržengia siauras kriminologinės, medicininės ar baudžiamosios teisinės problematikos ribas. Kiekvieno nusikalstamo elgesio skandalizavimas skatina priešpriešą visuomenėje. Lietuvos internetinėje žiniasklaidoje galima rasti labai daug paviršutiniškų, nekokybiškų ar netgi akivaizdžiai (sąmoningai?) melagingų straipsnių apie pedofilijos problematiką, paplitimą, priežastis, požymius ir tendencijas. Vieni jų parašyti nekokybiškai, tiesiog orientuojantis į per daug nesigilinančią skaitytoją, paprasčiausiai siekiant tik jo dėmesio. Tačiau yra ir tokių prasto turinio publikacijų, kuriomis siekiama ne tik dėmesio, bet ir norima (sąmoningai?) skatinti neapykantą, priešišumą, nepasitikėjimą, dar plačiau skleisti banalius stereotipus ir įvairiausias sąmokslų teorijas.

Tokia jautria ir faktiškai tik išankstinėmis nuostatomis bei stereotipais viešumoje nagrinėjama tema trūksta mokslinių publikacijų lietuvių kalba³, o vokiečių ar anglų kalbomis mokslinės literatūros šia tema yra gausu⁴. Mokslinių publikacijų apie pedofiliją trūkumas rodo ne tik nedidelį įvairių sričių Lietuvos mokslininkų interesą šiai temai, bet ir sudaro nepalankias sąlygas mokslinei diskusijai, empiriniais tyrimais grįstos perspektyvos plėtrai.

Taigi šiuo straipsniu **siekiami** iš tarpdalykinės (kriminologinės, medicininės ir teisinės) perspektyvos sistemiskai išanalizuoti pedofiliją kaip ligą ir kaip galimą paskatą nusikalsti. Siekiant šio tikslo straipsnyje:

- aptariama pedofilijos samprata, jos diagnozavimo kriterijai ir problematika;
- diferencijuotai analizuojamas pedofiliniu potraukiu motyvuotas nusikalstamas elgesys, skiriant jį nuo seksualinės prievartos prieš vaikus visumos;

² Apie svarbų Lietuvos žiniasklaidos vaidmenį garsiojoje tariamos pedofilijos istorijoje Lietuvoje 2009–2012 m. žr. DOBRYNINA, Margarita. *Kriminalinio žinojimo konstravimas viešajame diskurse*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, sociologija (05 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012. Akivaizdu ir tai, kad pedofilijos tematikos naujumas anuomet lengvai praslydo per trūkstamą kompetenciją ir neprofesionalumą, sukeldamas daug sunkių padarinių, kurių buvo galima išvengti. Žr. taip pat: MIDVERYTĖ, Monika. Gintautas Sakalauskas: „Svarbu suvokti, kad pedofilija pirmiausia yra liga“. *Bernardinai.lt*, 2016-05-04 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2016-05-04-gintautas-sakalauskas-svarbu-suvokti-kad-pedofilija-pirmiausia-yra-liga/143815>>; PUMPRICKAITĖ, Nemira. LRT televizijos laida „Savaitė“. Teisininkas: didžioji dalis prievartos prieš vaikus padaroma ne pedofilų. *Lrt.lt*, 2017-11-05 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/192327/teisininkas-didzioji-dalis-prievartos-pries-vaikus-padaroma-ne-pedofilu>>.

³ Pavyko rasti tik 3 publikacijas, kuriose pedofilija taip pat yra tik šalutinė tema: DAŠKEVIČIUS, Konstantinas; MARCINKEVIČIENĖ, Jelena; JONELIŪKŠTIENĖ, Vilma; ŽUKAUSKAS, Gediminas. Teismo psichiatrijos-psichologijos ekspertizų, atliktų kaltinamiems, padariusiems seksualinius nusikaltimus prieš vaikus ir paauglius, analizė (1994–2010 m.). *Sveikatos mokslai*, 2012, Vol. 22, Numb. 2, p. 5–11; LIESIS, Mantas; DOBRYNINA, Margarita. Lytinius nusikaltimus padariusiems asmenims taikytinų prevencinių priemonių tyrimo ataskaita. *Biologinė psichiatrija ir psichofarmakologija*, 2010, t. 12, nr. 1, p. 60–77; THIBAUT, Florence; de la BARRA, Flora; GORDON, Harvey; COSYNS, Paul; BRADFORD, John M. W.; ir WFSBP seksualinių sutrikimų gydymo rekomendacijų darbo grupė. Pasaulinės biologinės psichiatrijos draugijų federacijos (WFSBP) biologinio parafilijų gydymo rekomendacijos. *Biologinė psichiatrija ir psichofarmakologija*, 2010, t. 12, nr. 1, p. 19–59.

⁴ Visų pirma dėmesį patraukė vokiečių psichoterapeutų C. Schwarze ir G. Hahn leidinys, kuriame pedofilijos tematika aprašoma ne tik pirmiausia orientuojantis į prevenciją, konsultavimą ir savipagalbą, bet ir remiasi su pas juos besigydžiusiais pedofilais padarytais interviu, gerai iliustruojančiais mokslinius apibendrinimus ir šio reiškinio daugialypiškumą, įskaitant ir mokslinių žinių apie jį trūkumą. SCHWARZE, Claudia; HAHN, Gernot. *Pädophilie. Beratung, Selbsthilfe, Prävention*. Köln: Psychiatrie Verlag, 2016.

- apibendrinamos pedofilijos etiologijos (kilmės) teorijos ir atlikti empiriniai tyrimai;
- analizuojami ir pristatomi įvairiose šalyse atlikti empiriniai pedofilijos paplitimo tyrimai ir daromos prielaidos apie padėtį Lietuvoje;
- aptariamoms pirminės pedofiliniu potraukiui motyvuoto nusikalstamo elgesio prevencijos galimybės.

Įgyvendinant išsiskeltus **uždavinius** buvo analizuojamos ir apibendrinamos mokslinės publikacijos vokiečių, anglų ir lietuvių kalbomis, skelbtų empirinių tyrimų apie pedofiliją rezultatai, taip pat analizuojama registruotos ir latentinės seksualinės prievartos prieš vaikus statistika. Taigi pagrindinį tyrimo **metodų** karkasą sudarė literatūros ir statistikos analizė.

1. Pedofilijos samprata

Pedofilijos sąvoka kilusi iš graikiškų žodžių „pais“ (gr. *παῖς* – vaikas arba berniukas) ir „philia“ (gr. *φιλία* – draugiška meilė) junginio. Pirmą kartą šią sąvoką 1886 m. pavartojo vokiečių-austrų psichiatras Krafftas Ebingas (1840–1902) savo leidinyje „Psychopathia Sexualis“, seksualinį interesą vaikams iki jų lytinio brendimo pradžios apibūdinamas žodžiais „pedophilia erotica“⁵. Šis interesas yra ilgalaikis ir išskirtinai arba daugiausia nukreiptas tik į vaikus⁶. Toks pedofilijos apibrėžimas vartojamas ir šiuolaikiniuose žmogaus seksualumą tiriančiuose moksluose, tačiau yra ir daugiau labiau diferencijuotų apibrėžimų, išskiriančių tam tikrus papildomus seksualinio intereso požymius⁷.

Taigi pedofilijos sąvoka apibūdinamas tam tikras seksualinis interesas. Pedofilinį potraukį turinčių asmenų seksualumas yra išskirtinai arba daugiausia orientuotas į vaikus. Tačiau seksualinis potraukis dar nieko nesako apie to asmens seksualinį elgesį. Jeigu vaiko atžvilgiu atliekami seksualiniai veiksmai, vien tik pagal tai negalima nustatyti, ar asmuo yra pedofilas. Daugeliu atvejų seksualinio artumo su vaikais ieškoma dėl visai kitų priežasčių⁸, įskaitant ir išnašoje jau minėtus galimo seksualinio

⁵ SCHWARZE, C.; HAHN, G. *Pädophilie <...>*, 2016, p. 17.

⁶ Ten pat.

⁷ Pavyzdžiui, pedofilija gali būti skirstoma į *homoseksualią*, *heteroseksualią* arba *biseksualią*; gali būti išskiriamas pirminis tipas, vadinamoji *fiksuota pedofilija* (vok. *Kernpädophilie*), kai seksualinis interesas orientuotas išskirtinai tik į vaikus, ir *antrinis tipas*, kai seksualinius jausmus gali sužadinti ir suaugę asmenys. Taip pat išskiriama *infantofilija* – seksualinis potraukis labai mažiems vaikams, ir *hebefilija*, apibūdinanti seksualinį interesą pirmuosius lytinio brendimo požymius turintiems vaikams. Dažnai pedofilijos kontekste pavartojamas ir istorinis *pederastijos* terminas, kuriuo senovės Graikijoje buvo apibūdinama tam tikra seksualinio santykio forma tarp vyro ir lytiškai subrendusio (!) jaunuolio. Taigi nei istorine, nei šiuolaikine prasme pederastija neturi nieko bendra su pedofilija, nes senovės Graikijoje už seksualinius veiksmus su lytiškai nesubrendusiais (!) asmenimis grėsė bausmės, o pati pederastija pirmiausia rėmėsi tam tikru pedagoginiu santykiu, kurio atitiktens šiuolaikinėse visuomenėse nerasime, todėl tai tėra istorinė sąvoka. Pedofilijai kartais prilyginamas ir *pedoseksualumas*, vis dėlto tarp šių dviejų sąvokų yra esminis skirtumas: pedoseksualumas yra susijęs su elgesiu, taigi jis reiškia tam tikrus veiksmus su vaiku. Tačiau, kaip minėta, dauguma žmonių, kurie seksualiai išnaudoja vaikus, nėra pedofilai. Artumo ir seksualinio pasitenkinimo poreikius jie tenkina su vaikais, nors savo seksualinėse fantazijose jie svajoja apie bendraamžes moteris arba vyrus. Pedoseksualinių veiksmų dažniausiai imamasi dėl nesaugumo su suaugusiais, nusivylimo ar vienišumo. Ir atvirkščiai, dauguma pedofilų nesielgia pedoseksualiai, jie trokšta seksualinių santykių su vaikais, tačiau tokių veiksmų nesiima. Diagnozuojant pedofiliją svarbiausias požymis yra seksualiai jaudinančios fantazijos, kurios, pavyzdžiui, masturbuojantis leidžia patirti orgazmą. Pagal THIBAUT, Florence; de laBARRA, Flora; GORDON, Harvey; COSYNS, Paul; BRADFORD, John M. W.; ir WFSBP seksualinių sutrikimų gydymo rekomendacijų darbo grupė. Pasaulinės biologinės <...>, p. 21–23; SCHWARZE, C., HAHN, G. *Pädophilie <...>*, 2016, p. 18–20. Pedofiliją taip pat reikia skirti nuo incesto (kraujomaišos), nes dažniausiai incesto aukos būna vyresnės nei vaikai, tampantys aukomis dėl pedofilinių potraukių. Incesto atveju seksualinis interesas aukai beveik visada atsiranda jai ėmus lytiškai bręsti arba jau subrendus, o pedofilijos atveju traukia būtent aukos lytinis nesubrendimas. AHLRES, Christoph J.; SCHAEFER, Gerard A.; BEIER, Klaus M. Das Spektrum der Sexualstörungen und ihre Klassifizierbarkeit im ICD-10 und DSM-IV. *Sexuologie*, 2006, nr. 12 (3/4), p. 145.

⁸ SCHWARZE, C.; HAHN, G. *Pädophilie <...>*, 2016, p. 22.

bendravimo su seksualiai subrendusiais asmenimis trikdžius, įvairias baimes, seksualizuotą galios demonstravimą, bejėgiškumą, vyriškumo krizes⁹, apsvaigimą nuo psichiką veikiančių medžiagų¹⁰ ir daug dažniau pasitaikančias kitas ligas, pavyzdžiui, šizofreniją¹¹.

Tiek heteroseksualumas ar homoseksualumas, tiek vien tik asmens seksualinis potraukis vaikams nieko nesako apie to asmens charakterį ar apie individualias moralines vertybes¹². Svarbu suvokti ir tai, kad pedofilai savaime neturi stipresnio seksualinio potraukio nei kiti ir nėra taip, kad juos seksualiai trauktų kiekvienas vaikas. C. Schwarze ir G. Hahn apibendrinami savo ilgametę praktiką dirbant su pedofilais pažymi, kad dalis jų klientų nebuvo tikri dėl savo pedofilinių potraukių, nes jie nesidomėjo kiekvienu gatvėje pastebėtu vaiku ir nevertino jų kaip potencialaus sekso objektų, priešingai nei sukurtos pedofilinio elgesio klišės¹³. Minėti autoriai taip pat teigia, kad nėra „tipiško pedofilo“. Visi jie yra labai skirtingi, kaip ir visi kiti žmonės, todėl jų santykiyje su vaiku išgyvenamo seksualumo ir emocinio artumo vertinimas ir svarba taip pat yra labai skirtingi. Yra tokių, kurie įsimyli vaiką, tačiau jį saugodami slopina savo seksualinius jausmus; kiti turi pavienių kontaktų su daugeliu vaikų, dar kiti siekia globa arba manipuliacijomis paremtų ilgalaikių santykių; dauguma labai pagarbiai elgiasi su vaikais, kiti naudoja prievartą, labai retais atvejais – smurtą; vieni naudojami organizuotų struktūrų siūloma nelegalia rinka, kurioje draudžiamas seksualumas, ne vien tik su vaikais, yra brutalizuojamas (vaikų pornografija, prostitucija ir pan.); dar kiti, kurių, kaip teigia autoriai, remdamiesi G. Schmidto tyrimais, yra dauguma, visą gyvenimą ar bent jau didžiąją jo dalį gyvena abstinencijoje, savo norus išpildo tik fantazijose ir didelėmis dvasinėmis pastangomis savo troškimų neįgyvendina. S. Becker, apibendrinama savo ilgametę pedofilų terapijos patirtį, atkreipia dėmesį į tai, kad dauguma jų nepripažįsta sau savo psychoseksualinės fiksacijos ir bando nuo jos saugotis – kai kuriems tai pavyksta, tačiau beveik visada tai sukelia neurotinius simptomus ir (arba) seksualinius sutrikimus – ir tik tada jie kreipiasi į psichiatrus ar psichoterapeutus dėl potencijos sutrikimų ir (arba) sunkios depresijos¹⁴.

⁹ BECKER, Sophinette. Sex mit Kindern – Diskurse und Realitäten. *Sexuologie*, 2012, nr. 19 (3/4), p. 137. S. Becker taip pat pažymi, kad kai kurie vyrai, matantys grėsmę savo potenciali ir moterišką lytį laikantys pavojinga, jausdamiesi jos nuvertinami ir kastruoti, savo savivertės jausmą stiprina seksualiniais kontaktais su vaikais, nes juos vertina kaip silpną ir lengvai užvaldomą objektą.

¹⁰ Vienos iš Lietuvoje nagrinėtų baudžiamųjų bylų, kurioje asmenys buvo teisiami už lytinio pobūdžio nusikaltimus prieš mažamečius ir nepilnamečius, analizės rezultatus žr. LIESIS, Mantas, DOBRYNINA, Margarita. Lytinius nusikaltimus padariusiems asmenims taikytinų prevencinių priemonių tyrimo ataskaita. *Biologinė psichiatrija ir psichofarmakologija*, 2010, t. 12, nr. 1, p. 74.

¹¹ Lietuvos psichiatrai atlikto tyrimo metu nustatė, kad 1994–2010 m. iš Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje atliktų ekspertizų 787 asmenims, kurie buvo kaltinami padarę seksualinius nusikaltimus prieš vaikus, 483 asmenims (61 proc.) buvo diagnozuotas bent vienas psichikos sutrikimas, iš jų 11 proc. buvo pripažinti nepakalintamais, o iš pastarųjų pusę (26 asmenys) sudarė sergantys šizofrenijos spektro sutrikimais. Pedofilija buvo diagnozuota 10 asmenų (1,3 proc. iš 787), nuo jų nukentėjo 6 mergaitės ir 9 berniukai; 7 asmenys buvo kaltinami mažamečių asmenų tvirkiniu, 2 – mažamečių išžaginimu, 1 – nepilnamečių seksualiniu prievartavimu. Plačiau žr.: DAŠKEVIČIUS, Konstantinas; MARCINKEVIČIENĖ, Jelena; JONELIŪKŠTIENĖ, Vilma; ŽUKAUSKAS, Gediminas. Teismo psichiatrijos-psichologijos ekspertizų, atliktų kaltinamiems, padariusiems seksualinius nusikaltimus prieš vaikus ir paauglius, analizė (1994–2010 m.). *Sveikatos mokslai*, 2012, Vol. 22, Numb. 2, p. 6–10. Atkreiptinas dėmesys, kad šis įdomus tyrimas (kiek man žinoma – vienintelis toks Lietuvoje) apėmė tik tuos kaltinamus asmenis, dėl kurių buvo kreiptasi į Valstybinę teismo psichiatrijos tarnybą psichiatrinei ekspertizei. Pagal statistiką seksualiniais nusikaltimais prieš vaikus kaltinamų asmenų iš viso analizuojamu laikotarpiu turėjo būti 2–3 kartus daugiau (vien tik 2004–2010 m. jų buvo 960, žr. *1 pav.*), t. y. dėl didžiosios kaltinamų asmenų dalies kreiptasi nebuvo.

¹² SCHWARZE, C., HAHN, G. *Pädophilie <...>*, 2016, p. 22.

¹³ Ten pat, p. 22–23

¹⁴ BECKER, Sophinette. Pädophilie zwischen Dämonisierung und Verharmlosung. *Zeitschrift für Psychoanalyse und Gesellschaftskritik*, 1997, nr. 38, p. 17–18.

Pedofilija liga laikoma tik tada, kai ji patiems asmenims arba jų aplinkai sukelia kančią¹⁵. Pedofilijos liga įtraukta į dvi aktualias ligų klasifikavimo sistemas, kuriomis siekiama pasiekti sutarimą tarp gydytojų, psichoterapeutų ir kitų psichosocialines problemas sprendžiančių profesinių grupių dėl tam tikrų ligų diagnozavimo.

Pasaulinio sveikatos organizacijos Tarptautiniame ligų ir su jomis susijusių sveikatos problemų klasifikatoriuje (TLK-10; angl. *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems*), galiojančiame nuo 1992 m., tačiau vėliau kelis kartus keistame, pedofilija priskirta seksualinio pasirinkimo sutrikimams ir apibrėžiama kaip „lytinis potraukis prie vaikų, tiek mergaičių, tiek berniukų, esančių prepubertinio ar ankstyvojo pubertinio amžiaus“ (kodas F65.4)¹⁶. 2018 m. birželio 18 d. Pasaulio sveikatos organizacija paskelbė naują TLK-11, kurį 2019 m. gegužės mėnesį turi patvirtinti Pasaulio sveikatos asamblėja ir jis turėtų įsigaliooti 2022 metais. Jame pedofilija priskirta parafiliniam¹⁷ sutrikimams ir jos požymiai paaiškinami plačiau¹⁸: „Pedofiliniam sutrikimui būdingas ilgalaikis, kryptingas ir intensyvus seksualinio susijaudinimo modelis, pasireiškiantis nesiliaujančiomis seksualinėmis mintimis, fantazijomis, potraukiais ar elgsena, įtraukiant vaikus iki jų lytinio brendimo pradžios. Be to, kad asmeniui būtų diagnozuotas pedofilinis sutrikimas, jis turi veikti pagal šias mintis, fantazijas ar potraukius arba dėl jų patirti žymią kančią. Ši diagnozė netaikoma seksualinei elgsenai tarp vaikų iki jų lytinio brendimo pradžios arba jam prasidėjus su savo bendraamžiais“¹⁹. Fiksuotą seksualinės prievartos prieš vaikus vaizdinių žiūrėjimas gali būti laikomas vienu iš pedofilijos indikatorių, nes žiūrima tokia pornografinio turinio medžiaga, kuri atitinka asmenines seksualines fantazijas ir yra seksualiai jaudinanti²⁰.

¹⁵ Ten pat, p. 23.

¹⁶ TLK-10-AM / ACHI / ACS elektroninis vadovas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < <http://ebook.vlk.lt/e.vadovas/index.jsp?topic=/lt.webmedia.vlk.drg.icd.ebook.content/html/icd/66564.html> >.

¹⁷ Terminas parafilija kilęs iš graikiško priešdėlio „para“ (gr. *para* – anapus, šalia) ir „philia“ (gr. *φιλία* – draugiška meilė). Parafilija yra intensyvus ir nuolatinis seksualinis interesas netipiniams objektams arba veiksams. Parafilija yra būtina, tačiau nepakankama sąlyga parafiliniam sutrikimui diagnozuoti. Parafilija tada laikoma parafiliniu sutrikimu, kai ji sukelia kančią pačiam asmeniui arba aplinkai. TLK-10 (TLK-11) ir DSŽ-5 parafiliniais sutrikimais laiko fetišizmą, fetišinį transvestizmą, ekshibicionizmą, vojerizmą, pedofiliją, sadomazochizmą (sadizmą ir mazochizmą), kitus patikslintus seksualinio pasirinkimo sutrikimus (pavyzdžiui, froterizmą, kurį DSŽ-5 ir TLK-11 išskiria atskirai) ir kitus nepatikslingus seksualinio pasirinkimo sutrikimus. TLK-10 taip pat išskiriami dauginiai seksualinio pasirinkimo sutrikimai (komorbidiškumas). Pagal: FALKAI, Peter; WITTCHEN, Hans-Ulrich (Hrsg.). *Diagnostisches und Statistisches Manual Psychischer Störungen DSM-5*. Göttingen u. a.: Hogrefe Verlag, p. 942–943. Žr. taip pat THIBAUT, Florence; de la BARRA, Flora; GORDON, Harvey; COSYNS, Paul; BRADFORD, John M. W. ir WFSBP seksualinių sutrikimų gydymo rekomendacijų darbo grupė. Pasaulinės biologinės <...>, p. 21–23.

¹⁸ Platesnis apibrėžimas pačiame klasifikatoriuje, tačiau ir pagal TLK-10 seksualinių preferencijų sutrikimams diagnozuoti psichiatrai jau buvo išskyrę analogiškus bendrus toliau minimus kriterijus. Kaip ir DSŽ-5 (žr. toliau) išskirtas amžiaus apribojimas – amuo yra ne jaunesnis kaip 16 metų ir yra ne mažesnis kaip 5 metų skirtumas tarp jo ir vaiko. Žr. SIEGEL, Stefan; BEIER, Klaus M. *Therapeutische Hilfe für Menschen mit Pädophilie. Psychotherapie im Dialog*, 2018, Nr. 19 (02), p. 91; BEIER, Klaus M. (Hrsg.). *Pädophilie, Hebephilie und sexueller Kindesmissbrauch*. Berlin: Springer-Verlag, 2018, p. 3.

¹⁹ Versta straipsnio autoriaus. Angl.: „Pedophilic disorder is characterized by a sustained, focused, and intense pattern of sexual arousal – as manifested by persistent sexual thoughts, fantasies, urges, or behaviours – involving pre-pubertal children. In addition, in order for Pedophilic Disorder to be diagnosed, the individual must have acted on these thoughts, fantasies or urges or be markedly distressed by them. This diagnosis does not apply to sexual behaviours among pre- or post-pubertal children with peers who are close in age.“ Žr.: ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics (2018) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2fid%2fentify%2f517058174>>.

²⁰ BEIER, K. M. *Pädophilie* <...>, 2018, p. 6; WOLAK, Janis; FINKELHOR, David; MITCHELL, Kimberly. Child pornography possessors: trends in offender and case characteristics. *Sexual abuse: a journal of research and treatment*, 2011, nr. 23 (1), p. 24.

JAV psichiatrų 2013 m. paskelbtame Psichikos sutrikimų diagnostikos ir statistikos žinyne (DSŽ-5; angl. *The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*)²¹ pedofilija priskirta parafileiniams sutrikimams, nustatyti tokie jos diagnozavimo kriterijai:

- a) mažiausiai šešis mėnesius trunkančios intensyvios seksualiai jaudinančios fantazijos, seksualiai geidulingi poreikiai arba elgsenos būdai, kurių turinį sudaro seksualiniai veiksmai su vaiku iki jo lytinio brendimo (dažniausiai – 13 metų arba jaunesniu);
- b) asmuo seksualiai geidulingus poreikius tenkina arba šie seksualiai geidulingi poreikiai arba fantazijos sukelia didelę kančią ar tarpasmeninių sunkumų;
- c) asmuo yra ne mažiau kaip 16 metų amžiaus ir mažiausiai 5 metais vyresnis nei vaikas (kodas F65.4)²².

DSŽ-5 taip pat išskiriama pedofilinė orientacija į berniukus, mergaites arba į abi lytis, taip pat jau minėta fiksuota (kai seksualinis interesas orientuotas išskirtinai tik į vaikus) ir nefiksuota pedofilija ir atskirai – tik su incestu susijusi pedofilija²³.

Matyti, kad pedofilijos apibrėžimas TLK-10 ir DSŽ-5 šiek tiek skiriasi, o TLK-11 jis yra panašesnis į DSŽ-5. DSŽ-5 tik a) punkte minimos apraiškos laikomos pedofiline seksualine orientacija, o esant ir b) punkte minimų požymių (neigiamų parafileijos padarinių) tai pripažįstama pedofiliniu sutrikimu. Jeigu asmuo faktiškai imasi pedofilinių veiksmų, pedofilinio sutrikimo diagnozavimas galimas ir pačiam asmeniui dėl to nekenčiant, nes seksualinis piktnaudžiavimas vaikų atžvilgiu sukelia kančią ir pavojų kitiems, tokiu būdu yra pažeidžiamos socialinės normos. Taigi asmenims, kurie pasiduoda savo fantazijoms ir impulsams lytiškai nesubrendusių vaikų atžvilgiu, t. y. kai jų fantazijos virsta veiksmais, diagnozuojamas pedofilinis sutrikimas, net jei jie esamos problemos neįsisąmonina ir ją neigia²⁴. Tačiau yra asmenų, kuriems seksualinės fantazijos apie lytiškai nesubrendusius vaikus nesukelia kančių, jie nejaučia kaltės, gėdos ar baimės, tai neriboja jų funkcionalumo (jų pačių nuomone ir (arba) išoriniu vertinimu) ir jie niekada nėra veikę pagal savo seksualinius impulsus, pagal DSŽ-5 tokie asmenys turi pedofilinę seksualinę orientaciją, bet neturi pedofilinio sutrikimo²⁵.

Vienas iš TLK-10 (TLK-11) ir DSŽ-5 skirtumų yra tas, kad pastarajame minimi tik vaikai iki jų lytinio brendimo pradžios, o pirmajame minimi ir pačioje lytinės brandos pradžioje esantys vaikai. Kitaip tariant, DSŽ-5 hebefilija pedofilijai nepriskiriama, bet laikoma kitu, vienai iš minimų kategorijų nepriskirtu parafileiniu sutrikimu.

Vokiečių psichiatrai ir psichoterapeutai atkreipia dėmesį į tai, kad prieš 20 metų lytinis brendimas (berniukų genitalinė raida ir krūtinės augimas mergaitėms) Vokietijoje prasidėdavo sulaukus maždaug 11 metų, tačiau naujais tyrimais rodo, kad dabar daugumos vaikų lytinis brendimas prasideda sulau-

²¹ Tarp TLK-10 ir DSŽ-5 galima įžvelgti tam tikrą konkurenciją, todėl ir ligų apibrėžimai juose iš dalies yra skirtingi. DSŽ-5 yra profesinės JAV psichiatrų bendruomenės patvirtintas žinynas, nėra laisvai prieinamas ir daugiausiai taikomas tik JAV. TLK-10 (su atskiru psichikos ir elgesio sutrikimams skirtu skyriumi) yra globalus, išverstas į daugelį kalbų klasifikatorius, jį tvirtina Pasaulio sveikatos asamblėja. Tačiau būtent todėl jo priėmimas nauja redakcija ir keitimas užtrunka daug ilgiau. DSŽ-5 galima daug greičiau atsižvelgti į naujausius psichiatrijos mokslo laimėjimus.

²² FALKAL, Peter; WITTCHEN, Hans-Ulrich (Hrsg.). *Diagnostisches und Statistisches <...>*, p. 959–960.

²³ Ten pat, p. 960–961.

²⁴ Pavyzdžiui, yra žinoma, kad jie siekė seksualinio artumo su vaikais, bet patys neigia turintys geidulingų potraukių arba fantazijų apie seksualinius veiksmus su vaikais, arba teigia, kad buvę veiksmai buvo atsitiktiniai, nutiko per neatsargumą arba kad jie neturėjo seksualinio motyvo. Taip pat gali būti, kad asmenys pripažįsta buvusius seksualinius veiksmus su vaikais, tačiau neigia intensyvių ir nuolatinį seksualinį interesą jiems. Kadangi tokie asmenys neigia savo seksualinius impulsus ir fantazijas, tikėtinai jie neigia ir savo subjektyvius kančios jausmus. Tokiais atvejais pedofilijos sutrikimas gali būti diagnozuotas, jei kančia ir nėra nustatoma, bet yra požymių, kad toks elgsenys pasikartojančiai trunka mažiausiai 6 mėnesius (a) punktas) ir yra įrodymų, kad asmuo veikė pagal savo geidulingus poreikius arba turėjo dėl jų tarpasmeninių sunkumų (b) punktas. Jeigu aukų buvo keletas, tai jau yra pakankama, bet nebūtina sąlyga diagnozei. Ten pat.

²⁵ Ten pat, p. 960; BEIER, K. M. *Pädophilie <...>*, 2018, p. 2.

kus 10 metų²⁶. Vidutinis vėlyvojo lytinės brandos periodo (kai lytiniai požymiai jau tampa panašūs į suaugusiųjų) amžiaus vidurkis buvo tarp 12,3 ir 13,4 metų mergaitėms ir tarp 13,4 ir 14,1 metų berniukams²⁷. Taigi autoriai nurodo, kad pedofilinei seksualinei orientacijai arba pedofiliniam sutrikimui diagnozuoti svarbiausias yra ne vaiko amžius, bet pirmiausia – vaikų, kurie traukia seksualiai, lytinio nesubrendimo arba lytinės brandos pradžios (hebefilijos atveju) požymiai²⁸, nes vaikams tapus vyresniems (atsiradus lytinės brandos požymių), pedofilų seksualinis interesas vaikams dingsta²⁹. Pedofilija diagnozuojama faktiškai tik vyrams, apie pedofilijos paplitimą tarp moterų nėra jokių moksliskai pagrįstų žinių, spėjama, kad tai yra tik pavieniai ir labai reti atvejai.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad psichikos ligų diagnostikoje pedofilija laikoma parafilija (nuo normos nukrypstančiu seksualiniu interesu), o kaip pedofilinis sutrikimas (liga) ji diagnozuojama tada, kai seksualinis interesas lytiškai nesubrendusiems vaikams yra ilgalaikis, kryptingas ir intensyvus, pasireiškiantis nesiliaujančiomis seksualinėmis mintimis, fantazijomis, potraukiais ar elgsena, sukeliantis kančią pačiam asmeniui arba aplinkiniams. Tik nedidelę seksualinės prievartos prieš vaikus atvejų dalį galima sieti su pedofilija (žr. *schema*), o didžioji seksualinės prievartos, įskaitant ir padarytos dėl pedofilinio sutrikimo, atvejų dalis yra latentinė.

Schema. Seksualinės preferencijos ir seksualinio elgesio sutrikimų atskyrimas³⁰

2. Seksualinės prievartos prieš vaikus ir pedofilijos paplitimas

Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, Europoje 9,6 proc. visų vaikų iki 18 metų tampa seksualinės prievartos aukomis (13,4 proc. mergaičių ir 9,6 proc. berniukų)³¹. Lietuvoje skaičiai yra

²⁶ Ten pat, p. 5.

²⁷ Ten pat.

²⁸ Ten pat.

²⁹ BECKER, S. Sophinette. Pädophilie zwischen Dämonisierung und Verharmlosung. *Zeitschrift für Psychoanalyse und Gesellschaftskritik*, 1997, nr. 38, p. 19.

³⁰ Pagal BEIER, K. M. *Pädophilie <...>*, 2018, p. 46.

³¹ WORLD HEALTH ORGANISATION. European report on preventing child maltreatment. WHO Regional office for Europe, 2013, p. viii [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf>. Keliais metais ankstesnėje publikacijoje D. Pūras ir I. Ulevičiūtė teigia, kad seksualinę prievartą patiria dvigubai daugiau vaikų – maždaug 20 proc. (kas ketvirta mergaitė ir kas šeštas berniukas iki 18 m.). PŪRAS, Dainius; ULEVIČIŪTĖ, Ilona. Vaikų seksualinė prievarta ir jos pasekmės. *Visuomenės sveikata*, 2010, nr. 3 (50), p. 20.

panašūs, nors kokybiškų tyrimų šioje srityje trūksta. Pavyzdžiui, 2001 m. atliktos apklausos metu 12 proc. vaikų iki 18 metų nurodė patyrę seksualinę prievartą³². Apibendrinant iki 2011 m. (vėlesnių tyrimų nepavyko rasti) darytų tyrimų apie vaikų patiriamą seksualinę prievartą Lietuvoje rezultatus reikia pažymėti, kad tokių vaikų dalis svyruoja nuo 2 iki 30 proc.³³ ir ji labai priklauso nuo pasirinktos metodikos bei seksualinės prievartos apibrėžimo.

Kiekvienoje šalyje vaikų patirta seksualinė prievarta registruojama ir baudžiamąja tvarka persekiojama tik retais atvejais, latentiskumo mastas priklauso nuo pasitikėjimo teisėsauga ir prevencijos sistemos veiksmingumo³⁴. Vienas amerikiečių tyrimas parodė, kad 91 proc. seksualinės prievartos prieš vaikus atvejų nesikreipiama į teisėsaugą, tačiau kitos studijos rodo iki 30 kartų didesnį latentiskumą, palyginti su registruotais atvejais³⁵. Vokietijoje ir daugelyje kitų Vakarų Europos šalių seksualinės prievartos prieš vaikus atvejų registruojama santykinai daugiau nei Lietuvoje. Pavyzdžiui, Vokietijoje 2017 m. buvo registruoti 20 355 seksualinės prievartos prieš vaikus³⁶ atvejai (įskaitant vaikų pornografiją – 7 818³⁷) ir 14 588 (be vaikų pornografijos³⁸) nukentėję vaikai, Lietuvoje – atitinkamai 398 ir 297 (žr. *lentelę ir 1 pav.*), t. y. maždaug du kartus mažiau, paskaičiavus 100 000 kiekvienoje šalyje gyvenančių vaikų skaičiumi. Tikėtina, kad Vokietijoje tiesiog daugiau atvejų registruojama, gerokai didesnis santykinis registruotų seksualinės prievartos prieš vaikus atvejų skaičius registruojamas ir kitose Vakarų Europos šalyse³⁹. Taigi, žvelgiant iš aukų perspektyvos ir konsoliduotai vertinant latentinės ir registruotos seksualinės prievartos prieš vaikus rodiklius, galima daryti prielaidą, kad Lietuvoje kasmet nuo jos galėtų nukentėti maždaug 5 000 vaikų⁴⁰, tačiau nei latentiniai tyrimai, nei registruota statistika neleidžia netgi daryti prielaidos, kiek iš šių atvejų galėtų būti susiję su pedofilija⁴¹.

³² SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJA. *Bendroji bazinio mokymo bei specializuotos programos prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir prievartą*. Vilnius, 2001, p. 138.

³³ Žr. GRIGUTYTĖ, Neringa. *Seksualinę prievartą patyrusių paauglių merginų traumos įveikos ir motinos kompleksų sąsajos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, psichologija (06 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009, p. 10; NIKARTAS, Simonas. Seksualinė prievarta. Iš SAKALAUSKAS, Gintautas, et al. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Teisės instituto mokslo tyrimai*, t. 7. Vilnius: Eugrimas, 2011, p. 96–97.

³⁴ Plačiau apie latentinį nusikalstamą elgesį ir jo tyrimo problemas žr. SAKALAUSKAS, Gintautas. Kodėl kriminologija? *Teisė*, 2017, t. 105, p. 37–53.

³⁵ BEIER, Klaus M.; AMELUNG, Till; GRUNDMANN, Dorit; KUHLE, Laura F. Pädophilie und Hebephilie im Kontext sexuellen Kindesmissbrauchs. *Sexuologie*, 2015, nr. 22 (3/4), p. 127–136.

³⁶ Vokietijos BK 176, 176a, 176b, 182, 184 b, 184 c straipsniai, kurių sudėčių požymiai daugiausia atitinka *lentelėje ir 1–2 pav.* minimus LR BK straipsnius.

³⁷ Vokietijos BK išskiria mažamečių (iki 14 m.) pornografiją (Vokietijos BK 184 b straipsnis) ir nepilnamečių (14–17 m.) pornografiją (184 c straipsnis), čia jie skaičiuojami kartu (atitinkamai 6 512 ir 1 306).

³⁸ Duomenys apie nukentėjusiuosius pagal šį straipsnį Vokietijoje nėra renkami.

³⁹ AEBI, Marcelo Frederico; AKDENIZ, Galma; BARCLAY, Gordon. (et al.). *European sourcebook of crime and criminal justice statistics 2014*. Fifth edition. Helsinki: Heuni, 2014, p. 43.

⁴⁰ Lietuvoje 2019 m. pradžioje gyveno 0,5 mln. vaikų. Latentinės seksualinės prievartos tyrimai leidžia manyti, kad kasmet nuo seksualinės prievartos nukentčia maždaug 1 proc. vaikų (jei per visą gyvenimą bent kartą nukentčia maždaug 15 proc.). Registruotos ir latentinės seksualinės prievartos santykį laikydami maždaug 1:20, taip pat pagal 2017 m. registruotą statistiką gausime didesnį nei 5 000 atvejų skaičių (297 x 20), 2018 m. jis buvo dar didesnis (389 x 20).

⁴¹ Remiantis Vokietijoje darytais tyrimų rezultatais, maždaug 30 proc. seksualinės prievartos prieš vaikus atvejų turi pedofilinį pagrindą, tad būtų galima įsivaizduoti maždaug 1,5 tūkst. atvejų per metus. Tačiau tokie išvestiniai skaičiavimai yra tik labai apytikriai, turėtų būti tikslinami specializuotais tyrimais.

Lentelė. Registruota seksualinė prievarta prieš vaikus (nusikalstamos veikos ir nukentėję vaikai) Lietuvoje 2004–2018 m.⁴²

Metai	Nepilnamečių / mažamečių išžaginimas (LR BK 149 str. 3, 4 d.)*		Nepilnamečių / mažamečių seksualinis prievartavimas (LR BK 150 str. 3, 4 d.)		Nepilnamečio asmens privertimas lytiškai santykiuoti (LR BK 151 str. 2 d.)		Lytinės aistros tenkinimas (LR BK 151 ¹ str.)		Jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimas (LR BK 152 ¹ str.)		Mažamečio / jaunesnio nei 16 metų asmens tvirknimas (LR BK 153 str.)*		Vaiko išnaudojimas pornografiniai (LR BK 162 str.)		Disponavimas pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojami vaikai (LR BK 309 str. 2 d.)		Iš viso registruota nusikalstamų veikų		Iš viso registruotų nukentėjusių vaikų	
	N. v.	N. n.	N. v.	N. n.	N. v.	N. n.	N. v.	N. n.	N. v.	N. n.	N. v.	N. n.	N. v.	N. n.	N. v.	N. n.	N. v.	N. n.	N. v.	N. n.
2004	?	100	?	41	?	3	–	–	–	–	?	50	2	1	?	0	?	195		
2005	113	94	130	71	4	2	–	–	–	–	57	39	0	1	6	1	310	208		
2006	136	91	124	55	4	5	0	0	–	–	69	74	1	0	8	0	342	225		
2007	107	89	88	64	1	1	2	2	–	–	49	53	6	1	5	1	258	211		
2008	72	57	92	46	3	2	0	1	–	–	55	39	4	3	29	1	255	149		
2009	72	54	96	63	4	3	4	2	–	–	60	38	6	2	28	2	270	164		
2010	98	64	104	61	9	1	20	11	–	–	93	55	40	1	71	0	435	193		
2011	88	56	125	44	13	1	26	11	–	–	104	87	7	4	38	2	401	205		
2012	85	67	85	67	4	4	45	24	–	–	69	45	19	2	57	1	364	210		
2013	57	35	64	33	6	3	44	25	–	–	53	62	5	4	39	5	268	167		
2014	75	36	95	37	3	1	29	18	1	1	54	31	3	0	36	0	296	124		
2015	55	34	63	43	0	0	40	23	3	0	67	38	3	4	88	2	319	144		
2016	46	47	63	52	3	2	35	31	1	1	60	49	13	8	123	12	344	202		
2017	58	60	63	69	2	1	47	50	1	1	79	98	16	6	132	12	398	297		
2018	65	61	61	40	2	2	61	69	2	3	112	151	24	46	139	17	466	389		
Iš viso	1 127	945	1 253	786	58	31	353	267	8	6	981	909	149	83	799	56	4 728	3 083		

* N. v. – registruotos nusikalstamos veikos, n. n. – registruoti nukentėję nepilnamečiai (iki 18 m.).

** LR BK 153 straipsnio pavadinime ir nusikaltimo sudėtyje 2014 m. kovo 13 d. priimtu įstatymu nukentėjusysis iš mažamečio (iki 14 metų) buvo pakeistas į jaunesnį nei 16 metų asmenį.

Lentelėje matyti, kad registruotų nuo seksualinės prievartos kasmet nukentėjusių vaikų skaičius Lietuvoje 2004–2018 m. svyravo nuo 124 (2014 m.) iki 389 (2018 m.), viso laikotarpio vidurkis – 205. Atkreiptinas dėmesys, kad per analizuojamą laikotarpį registruotų disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose pavaizduoti vaikai (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – LR BK⁴³) 309 straipsnio 2 d.), veikų skaičius nuo kelių per metus padidėjo iki 139 2018 m., taip pat ir pagal 2006 m. LR BK papildytą 151¹ straipsnį (lytinės aistros tenkinimas) registruotų veikų skaičius padidėjo nuo kelių iki 61 2018 m. Pirmu atveju akivaizdu, kad registruotų atvejų skaičius išskirtinai priklauso nuo baudžiamojo persekiojimo intensyvumo⁴⁴, o antruoju – naujai suformuluota nusikaltimo sudėtis laipsniškai natūraliai didina ir pagal ją kvalifikuojamų veikų skaičių. Pagal kitus LR BK straipsnius kvalifikuotų seksualinės prievartos prieš vaikus veikų, įskaitant ir sunkiausias – išžaginimą ir seksualinį

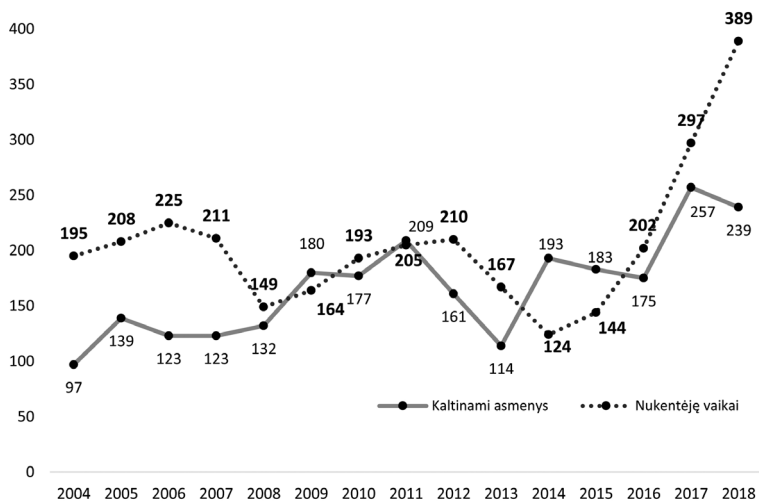
⁴² Lentelė sudaryta pagal Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ataskaitas Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvoje (Forma_1G) ir Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius asmenis Lietuvoje (Forma_1G-A) 2004–2018 m.; atkreiptinas dėmesys, kad pateikti skaičiai labai nežymiai nesutampa (išskyrus 2018 m.) su ataskaitoje Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma_VSDN) pateikiamais duomenimis, pagal kuriuos sudarytas 2 pav. 2010 m. nurodytas registruotų pagal LR BK 162 straipsnį nusikalstamų veikų skaičius (40) greičiausiai yra klaida, nes jis neproporcingai didelis, palyginti su nukentėjusiųjų ir kaltinamųjų (įtariamųjų) skaičiumi tais metais.

⁴³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, priimtas įstatymu Nr. VIII-1968 2000 m. rugsėjo 26 d. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁴⁴ 2012 m. lapkričio 6 d. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo Europos Tarybos konvenciją dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos (*Valstybės žinios*, 2002, nr. 132-6694). Tai taip pat galėjo lemti intensyvesnį baudžiamąjį persekiojimą.

prievartavimą, – skaičius reikšmingai nesikeitė. 2018 m. registruota 54 proc. daugiau jaunesnio nei 16 metų asmens tvirkavimo atvejų (151, palyginti su 98 2017 m.), taip pat vaikų išnaudojimo pornografijai atvejų⁴⁵ – būtent šių nusikalstamų veikų skaičiaus padidėjimas lėmė ir bendrą analizuojamos kategorijos nusikalstamų veikų ir nuo jų nukentėjusių vaikų skaičiaus padidėjimą 2017 m. ir 2018 m.

1 pav. pavaizduotas seksualine prievarta prieš vaikus kaltinamų ir nukentėjusių asmenų santykis bei šių skaičių dinamika. Analizuojant 1 pav. pateiktus duomenis kartu su *lenteleje* pateiktais skaičiais pirmiausia kyla klausimas, kodėl 2004–2007 m. nustatytų kaltininkų skaičius yra gerokai mažesnis nei nukentėjusių vaikų skaičius, nors registruotų veikų skaičius tuo laikotarpiu buvo dar didesnis nei pastarasis (žr. *lentele*). Ieškant atsakymo į šį klausimą, reikėtų atlikti kriminologinę baudžiamųjų bylų analizę – viena iš prielaidų galėtų būti, kad tais metais seksualinės prievartos prieš vaikus įtariamieji (kaltininkai) buvo rečiau nustatomi, palyginti su vėlesniais metais, tačiau tai galėjo lemti ir tam tikra nukentėjusiųjų kreipimosi į teisėsąaugą arba duomenų registravimo praktika, taip pat galimos klaidos⁴⁶. Kitais metais tokio didelio skirtumo tarp nukentėjusių vaikų ir kaltinamų asmenų skaičių nebuvo, jis vėl pastebimas 2018 m. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad pagal LR BK 309 straipsnio 2 dalį registruotų nusikaltimų didėjimas natūraliai gali didinti atotrūkį tarp kaltinamų asmenų ir nukentėjusių vaikų (tačiau į kitą pusę – kaltinamų asmenų skaičius turi didėti), nes šiais atvejais konkretūs nukentėję asmenys dažniausiai nėra identifikuojami ir registruojami.

1 pav. Registruoti seksualinio pobūdžio nusikalstamomis veikomis (LR BK 149 str. 3, 4 d., 150 str. 3, 4 d., 151 str. 2 d., 151¹ str., 152¹ str., 153 str., 162 str., 309 str. 2 d.) kaltinami asmenys ir nuo jų nukentėję vaikai (nesulaukę 18 m.) Lietuvoje 2004–2018 m. (absoliutūs skaičiai)⁴⁷

⁴⁵ Lygiai pusė (23 iš 46) visų 2018 m. nuo vaikų pornografijos (LR BK 162 str.) nukentėjusių vaikų buvo registruota Rietave (Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ataskaita Duomenys apie nukentėjusius vaikus (iki 18 metų) (Forma_50N-SAV) 2018 m.). Kriminalinių įvykių suvestinėse ir internetinėje žiniasklaidoje nepavyko rasti informacijos apie net 23 nuo šio nusikaltimo nukentėjusius vaikus Rietave 2018 m., nors toks įvykis vargu ar galėjo nenuskambėti viešumoje. Taigi gali būti, kad tai taip pat yra vienas iš statistikos rinkimo klaidų pavyzdžių, nes tais metais Rietave nebuvo registruota nė vieno šiuo nusikaltimu įtariamo (kaltinamo) asmens. Kad ir kaip būtų, jei tiek vaikų išties nukentėjo, tai rodytų, kaip svarbu vertinant šią statistiką pirmiausia turėti mintyje baudžiamojo persekiojimo intensyvumo įtaką rodomiems rezultatams, netapatinti jų su realiu seksualinės prievartos prieš vaikus paplitimu.

⁴⁶ Žr. pastabą prieš tai esančioje išnašoje.

⁴⁷ Paveikslėlis sudarytas pagal Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ataskaitas Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius asmenis Lietuvos Respublikoje (Forma_1G-A) 2004–2018 m.

Pagal turimą statistiką neįmanoma nustatyti, kokia dalis seksualine prievarta prieš vaikus apkaltintų asmenų buvo nuteisti, nes Nacionalinės teismų administracijos skelbiamoje nuteistų asmenų statistikoje nėra išskiriami pagal atskiras LR BK straipsnių dalis nuteisti asmenys. Remiantis pagal LR BK 151¹ straipsnį ir 153 straipsnį nuteistų asmenų statistika⁴⁸, taip pat naujai į įkalinimo įstaigas atvykusių nuteistųjų laisvės atėmimu už seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui nusikaltimus prieš vaikus skaičių⁴⁹, galima kelti prielaidą, kad apkaltintų, bet nuteistų asmenų dalis galėtų būti nuo 25 iki 50 proc.⁵⁰

Minėta, kad vien tik pagal statistiką neįmanoma nustatyti, kokia seksualinės prievartos prieš vaikus dalis susijusi su pedofilija. 2 pav. pateikiamas 2004–2018 m. Lietuvoje nuo seksualinės prievartos nukentėjusių vaikų pasiskirstymas pagal amžių⁵¹. Iš viso per šį laikotarpį jų buvo 2 824⁵², iš kurių beveik 40 proc. (1 092) vaikai, vyresni nei 14 metų, taigi šie seksualinės prievartos atvejai su pedofilija visiškai nesietini (žr. pedofilijos apibrėžimą šio straipsnio 1 skyriuje). Be to, iš visų seksualine prievarta prieš vaikus pagal 1 pav. pavadinime minimus LR BK straipsnius kaltintų asmenų (2 502) maždaug 20 proc. sudarė nepilnamečiai asmenys. Absoliuti dauguma nukentėjusiųjų – mergaitės ir merginos.

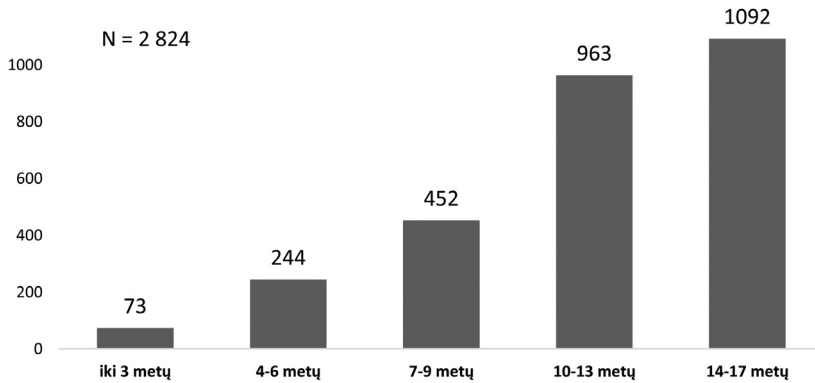
⁴⁸ Nacionalinės teismų administracijos Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita. Asmenys (pirmosios instancijos teismuose). Pavyzdžiui, 2017 m. nuteistųjų už šiuos nusikaltimus buvo 67, 2016 m. – 47, 2015 m. – 45, 2014 m. – 42, 2013 m. – 35, 2012 m. – 44. Iš viso per 2012–2016 m. laikotarpį (atmetus 2017 m., kai dalies kaltinamųjų tais pačiais metais natūraliai galėjo būti nespėta nuteisti) – 213, o per tą patį laikotarpį kaltinamaisiais buvo registruota 280 asmenų, t. y. nuteista 24 proc. mažiau.

⁴⁹ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Nuteistųjų laisvės atėmimu skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestinė. Pavyzdžiui, 2017 m. naujai atvykusių atlikti laisvės atėmimo bausmę už šiuos nusikaltimus buvo 71, 2016 m. – 58, ankstesnių metų duomenys nepateikiami. Žinoma, kad už šiuos nusikaltimus nebūtinai turi būti baudžiama laisvės atėmimu, tačiau per 2012–2016 m. laikotarpį maždaug pusė kaltinamųjų (vidutiniškai 82 kasmet) iš pateiktų 1 pav. buvo kaltinami pagal LR BK 149 straipsnio 3, 4 dalis arba 150 straipsnio 3, 4 dalis. Už nuo 2015 m. kovo 23 d. iki 2017 m. spalio 5 d. padarytus sunkius nusikaltimus (abiejų straipsnių 3-iosios dalys) buvo numatyta galimybė atidėti laisvės atėmimo bausmės vykdymą, tačiau jei tokių atvejų ir buvo, tai tikėtina – labai nedaug. Taip pat mažai tikėtina, kad už kitą dalį nusikaltimų (LR BK 151–153, 309 straipsniai) nebuvo baudžiama realiu laisvės atėmimu. Tokios prielaidos (kartu su minima išnašoje aukščiau) apytikriai leidžia manyti, kad iš apkaltintų asmenų maždaug 25–50 proc. nėra nuteisiama, tačiau šią prielaidą reikėtų patvirtinti baudžiamųjų bylų anketavimu. Iš statistikos žinoma tik tiek, kad priverčiamosios medicinos priemonės už seksualinę prievartą prieš vaikus paskiriamos tik keliems asmenims per metus.

⁵⁰ Dauguma jų galėjo būti atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės įvairiais pagrindais, nes išteisintų asmenų pagal analizuojamus LR BK straipsnius, remiantis Nacionalinės teismų administracijos skelbiama statistika, kasmet būna tik vienetai. Pagal statistikos apie kaltinamus asmenis formos pildymo taisyklės duomenys apie kaltinamus asmenis renkami ir tais atvejais, kai baudžiamasis procesas nutraukiamas remiantis LR BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 (esant įtariamajam), 4, 7 punktais, taip pat ikiteisminis tyrimas nutraukiamas remiantis LR BPK 2012 straipsnio 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10 punktais. Žr. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. spalio 31 d. įsakymą Nr. 1V-776 Dėl nusikalstamų veikų žybinio registro duomenų tvarkymo taisyklių patvirtinimo. TAR, 2016-10-31, nr. 25974, 19 punktą.

⁵¹ Be lytinės aistros tenkinimo (LR BK 151¹ str.), jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimo (LR BK 152¹ str.) ir disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose pavaizduoti vaikai (LR BK 309 str. 2 d.), nes pagal šiuos straipsnius nukentėjusieji statistikoje nediferencijuojami pagal amžių.

⁵² Šie skaičiai skelbiami Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ataskaitoje Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma_VSDN) 2004–2018 m., kurioje, kaip minėta, nukentėjusių vaikų skaičius šiek tiek skiriasi nuo bendros nukentėjusiųjų ataskaitos (išskyrus 2018 m.). Palyginus su lentele per 15 metų susidaro 95 asmenų skirtumas.

2 pav. Registruoti nuo seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų (LR BK 149 str. 3, 4 d., 150 str. 3, 4 d., 151 str. 2 d., 153 str., 162 str.) nukentėję vaikai (nesulaukę 18 m.) Lietuvoje 2004–2018 m. pagal amžių (absoliutūs skaičiai)⁵³

Norint bent kažkiek papildyti pedofilinės prievartos (grėsmės) vaizdą, būtina jį iliustruoti ir esamų tyrimų apie (galimus) kaltininkus rezultatais. 1989 m. buvo publikuoti Vokietijoje 193 studentų apklausos rezultatai. Joje 21 proc. nurodė, kad maži vaikai juos seksualiai traukia, 9 proc. – kad įsivaizduoja vaikus savo seksualinėse fantazijose, 5 proc. – kad masturbuojasi turėdami tokias fantazijas, 7 proc. – kad užsiimtų seksu su vaikais, jei už tai negrėstų baudžiamasis persekiojimas⁵⁴. 2002–2004 m. Seksualumo mokslų ir seksualinės medicinos instituto mokslininkai Berlyne atliko 373 vyrų apklausą, siekdami nustatyti galimų parafilinių potraukių paplitimą. Seksualinių fantazijų su vaikų kūnais turėjo 9,4 proc., fantazijų apie tai masturbuodamiesi – 5,9 proc., tokio pobūdžio seksualinio elgesio patirties turėjo 3,8 proc. apklaustųjų⁵⁵. 2012 m. publikuotuose tyrimų rezultatuose nurodoma, kad 0,3–4 proc. apklaustų vyrų teigė turėję seksualinių fantazijų su vaikais ir jaunuoliais, 2015 m. publikuotame tyrime taip teigė 4–6 proc.⁵⁶ Viename iš naujausių Vokietijoje internetu atliktų tyrimų iš 8 718 apklaustų vyrų 4,1 proc. turėję seksualinių fantazijų su lytiškai nesubrendusiais vaikais, 3,2 proc. paminėjo ir realią seksualinę prievartą, tačiau maždaug pusė iš jų naudojosi fiksuotais realios prievartos vaizdiniais, o 0,1 proc. paminėjo būtent seksualinę preferenciją pedofilijos prasme⁵⁷.

⁵³ Paveikslėlis sudarytas pagal Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ataskaitas Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma_VSDN) 2004–2018 m. Iki 2014 m. kovo 25 d. asmens tvirkinimo sudėtis LR BK 153 straipsnyje nukentėjusiuoju numatė tik mažametį asmenį (iki 14 metų), dabar – iki 16 metų. Visų metų duomenys, palyginti su *lentele ir 1 pav.* – be lytinės aistros tenkinimo (LR BK 151¹ str.), jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimo (LR BK 152¹ str.) ir disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose pavaizduoti vaikai (LR BK 309 str. 2 d.). Pagal BK 162 str. registruoti nukentėjusieji – tik 2016–2018 m. (ankstesniais metais jie pagal amžių (remiantis *lenteleje* pateikiamais duomenimis, jų 2004–2015 m. buvo 23) šioje statistinėje ataskaitoje nebuvo išskiriami).

⁵⁴ MUGGLI, Sandra. *Im Netz ins Netz – Pädokriminalität im Internet und der Einsatz von verdeckten Ermittlern und verdeckten Fahndern zu der Bekämpfung*. Dissertation der Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Universität Zürich. Zürich: Schulthess Juristische Medien AG, 2014, p. 17.

⁵⁵ HÄBLER, Frank; KINZE, Wolfram; NEDOPIL, Norbert. *Praxishandbuch Forensische Psychiatrie. Grundlagen, Begutachtung, Interventionen, im Erwachsenen-, Jugendlichen- und Kindesalter*. 2. Aufl. Berlin: Medizinische Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 2015, p. 306; BEIER, Klaus M.; AMELUNG, Till; GRUNDMANN, Dorit; KUHLE, Laura F. Pädophilie und Hebefilie <...>, p. 133.

⁵⁶ SCHWARZE, C., HAHN, G. *Pädophilie* <...>, 2016, p. 26.

⁵⁷ BEIER, K. M. *Pädophilie* <...>, 2018, p. 5.

Autoriai šį rodiklį laiko mažiausiu galimu rodikliu, nes kituose tyrimuose jis siekė net 5,4 proc. – tai galima laikyti maksimaliu galimu rodikliu⁵⁸. Įtraukus pedofiliniam sutrikimui diagnozuoti būtiną kančios požymį arba pedoseksualinį elgesį, 0,1 proc. buvo galima nustatyti fiksuotą (seksualinis interesas tik vaikams) ir 0,6 proc. respondentų – nefiksuotą pedofiliją⁵⁹.

Kanadoje 2015 m. publikuoto tyrimo apie seksualines fantazijas metu 1,8 proc. vyrų ir 0,8 proc. moterų nurodė, kad savo gyvenime yra turėję seksualinių fantazijų apie vaikus iki 12 metų, tačiau diagnostiniai kriterijai nebuvo analizuojami⁶⁰.

Tarptautinių studijų apibendrinimai rodo, kad maždaug 1 proc. gyventojų (vyrų) turi pedofilines preferencijas⁶¹. Manoma, kad Vokietijoje yra maždaug 250 tūkstančių vyrų, turinčių pedofilinę seksualinę preferenciją⁶², šį santykį paskaičiavus Lietuvos gyventojams, šis skaičius sudarytų maždaug 10 tūkstančių.

Tyrimų rezultatai ir klinikinė patirtis su registruotais atvejais rodo, kad tinkami tyrimų rezultatai apie seksualines preferencijas gali būti gauti tik atliekant multimodalius, įskaitant ir implicitinius⁶³, matavimo metodus (interviu ir anketas, siekiant iširti išreikštas kognicijas (įsisąmoninimą) ir deviacinį elgesį, psichofiziologinius tyrimus, siekiant nustatyti neišreikštas kognicijas ir susijaudinimą)⁶⁴. Taikant vien tik pranešimo apie save (angl. *self report*) metodą, susiduriama su respondentų nesąžiningumu (dėl jautraus klausimų turinio), jiems trūksta sąmoningumo vertinant savo mintis, jausmus ir interesus. Taigi ir realaus pedofilijos paplitimo tyrimo procesas yra sudėtingas, o tokių tyrimų rezultatai ne visada yra patikimi.

Apibendrinant vaikų seksualinio išnaudojimo ir pedofilijos paplitimo tyrimų rezultatus, galima konstatuoti, kad jie leidžia nubrėžti tik labai apytiksles tokių atvejų kiekio ribas. Lietuvoje kasmet registruojami keli šimtai nuo seksualinės prievartos nukentėjusių vaikų, remiantis Lietuvoje ir kitose šalyse atliekamais latentinės seksualinės prievartos prieš vaikus tyrimais, jos greičiausiai yra iki 20 kartų daugiau, tačiau nėra žinoma, kokia jos dalis sietina su pedofilija. Remdamiesi kitose šalyse atliktų tyrimų rezultatais (maždaug 30 proc.), galėtume kelti prielaidą, kad su pedofilija sietina seksualine prievarta Lietuvoje galėtų susidurti maždaug 1–1,5 tūkstančio vaikų per metus. Įvairiose užsienio šalyse apibendrintų tyrimų rezultatuose pateikiama išvada, kad maždaug 1 proc. vyrų turi pedofilinę seksualinę preferenciją, Lietuvoje absoliučiais skaičiais tai sudarytų maždaug 10 tūkstančių asmenų. Kaip šiame straipsnio skyriuje buvo ne kartą minėta, šie skaičiai yra tik apytikriai ir čia pateikiami tik maksimaliai galimam šio reiškinio paplitimui įsivaizduoti.

3. Pedofilijos etiologijos (kilmės) teorijos

Apie parafilinių sutrikimų, įskaitant ir pedofiliją, kilmės priežastis ir veiksnius žinoma mažai. Tai svarbu pabrėžti, nes patikimų mokslinių žinių trūkumas rodo, kad visokie kategoriški teiginiai apie pedofilijos ar pedoseksualumo kilmę greičiausiai yra neteisingi. Vis dėlto tam tikra sąsaja pastebima,

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ SCHWARZE, C.; HAHN, G. *Pädophilie <...>*, 2016, p. 26.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ AHLRES, C. J.; SCHAEFER, G. A.; BEIER, K. M. Das Spektrum der Sexualstörungen <...>, p. 147; BEIER, Klaus M.; AMELUNG, Till; GRUNDMANN, Dorit; KUHLE, Laura F. *Pädophilie und Hebephilie <...>*, p. 133.

⁶² SCHWARZE, C.; HAHN, G. *Pädophilie <...>*, 2016, p. 14.

⁶³ T. y. daugiaprasmius, ieškant paslėptos, numanomos, vidinės prasmės.

⁶⁴ AHLRES, C. J.; SCHAEFER, G. A.; BEIER, K. M. Das Spektrum der Sexualstörungen <...>, p. 147; BEIER, Klaus M.; AMELUNG, Till; GRUNDMANN, Dorit; KUHLE, Laura F. *Pädophilie und Hebephilie <...>*, p. 133.

nors ji daugiausiai remiasi tik pirminiais tyrimų rezultatais ir prielaidomis. Be to, seksualumo normos, esančios atskaitos tašku parafiliniams sutrikimams diagnozuoti, keičiasi ir priklauso nuo kultūrinio konteksto, o tai dar labiau apsunkina šių sutrikimų etiologijos paieškas. Šiame straipsnio skyriuje trumpai pristatoma, kokiomis kryptimis yra tirama, ieškant pedofiliją lemiančių veiksnių.

Pirmiausia, pedoseksualumas neturi būti painiojamas arba kildinamas iš homoseksualumo. Nors tai medicinoje yra seniai žinoma, tačiau išankstinės nuostatos ir įvairūs stereotipai šiuos skirtingus dalykus vis tiek „verčia“ susieti, ypač jei šia sąsaja siekiama skatinti straipsnio įvade minėtą neapykantą (bet kam). Psichoterapeutė S. Becker pažymi, kad sieti pedoseksualumą ir homoseksualumą yra tas pats kaip seksualinę prievartą šeimoje (tėvo prieš dukrą) ir išžaginimą kildinti iš heteroseksualumo⁶⁵.

Pastaraisiais dešimtmečiais konkuruoja du pagrindiniai seksualinių preferencijų ypatumus ir seksualinius sutrikimus aiškinantys modeliai⁶⁶. Pirmasis jų, remdamasis elgesio terapijos įžvalgomis, pedofilines seksualines fantazijas kildina iš išmokto elgesio. Pagal kitą modelį teigiama, kad sutrikusi seksualinė raida susijusi su biologiniais procesais⁶⁷. Toks skirstymas yra sąlyginis, nes žmogus yra vientisa sistema, kurioje aplinka ir biologija viena nuo kitos priklauso ir daro viena kitai įtaką, tačiau šis skirstymas padeda aiškiau išskirti mokslinių tyrimų kryptis.

3.1. Išmokimo teorija

Šios teorijos pagrindą sudaro klasikiniai⁶⁸ ir operantiniai⁶⁹ su pedofiline seksualine preferencija susieti sąlygojimo procesai. Remiantis šia teorija, iš seksualinės patirties su bendraamžiais vaikais kilęs iš pradžių neutralus dirgiklis (vaiko kūnas) susiejamas su seksualiniu susijaudinimu. Vėliau per seksualinį pasitenkinimą formuojasi ilgalaikis seksualinis interesas vaikiško kūno schemai⁷⁰. Tačiau ši teorija nepaaiškina, kodėl vaikiškas seksualinis elgesys po lytinio brendimo tik labai nedidelei daliai vyrų ir toliau išlieka kaip pedofilinės fantazijos. Galimais papildomais veiksniais laikoma seksualinės prievartos patirtis, auklėjimo trūkumas ir didelis agresijos potencialas⁷¹.

Kitą išmokimo teorijos įžvalgą galima apibūdinti teiginiu „egzotika tampa erotika“, pagal kurią suaugusiųjų seksualinės lyties preferencijoms įtaką daro iki lytinės brandos žaisti žaidimai. Jie skirstomi į „lyčiai tipiškas“ ir „lyčiai netipiškas“ veiklas, kuriose vaikai jaučiasi labiau priklausantys savo arba priešingai lyčiai, kuri išgyvenama kaip svetima arba „egzotiška“. Šis svetimumas iki lytinio brendimo pradžios sukelia antipatijos, baimės ar net pasišlykštėjimo jausmus, tačiau kartu ir didesnę fiziologinį susijaudinimą. „Egzotiškos lyties“ sukeltas fiziologinis ir emocionalus susijaudinimas per hormonų įtaką seksualizuojamas ir suformuoja seksualinę orientaciją kitai arba tai pačiai lyčiai. Atlikta tyrimų, kurių metu paaiškėjo, kad pedofilai vyrai savo santykius su bendraamžiais berniukais vaikystėje vertino kaip labai problemiškus⁷². Taip pat ir kiti veiksniai, kurie dažnai siejami su pedofilija (žemesnis intelekto koeficientas, seksualinės prievartos patirtis, traumatizavimas) tinka šiai teorinei

⁶⁵ BECKER, Sophinette. Sex mit Kindern – Diskurse und Realitäten. *Sexuologie*, 2012, Nr. 19 (3/4), p. 137.

⁶⁶ BEIER, K. M. *Pädophilie <...>*, 2018, p. 7.

⁶⁷ Ten pat. Žr. taip pat: SCHWARZE, C.; HAHN, G. *Pädophilie <...>*, 2016, p. 33.

⁶⁸ Bihevioristinėje teorijoje klasikinis sąlygojimas – tai išmokimo forma, kai išmokstama susieti tokius stimulus (įvykius), tarp kurių nėra jokio būtino ryšio, arba tai toks mokymasis, kai organizmas pradeda sieti du nesusietus įvykius arba daugiau tokių įvykių.

⁶⁹ Operantinis sąlygojimas yra mokymasis, kai asmuo linkęs tam tikrą veiksmą atlikti arba jo neatlikti, atsižvelgdamas į tai, ar jis už tai anksčiau buvo skatinamas ar baudžiamas.

⁷⁰ BEIER, K. M. *Pädophilie <...>*, 2018, p. 7.

⁷¹ Ten pat.

⁷² Ten pat, p. 8.

schemai, nes jie apsunkena santykius su bendraamžiais. Vis dėlto lieka neaišku, kodėl tam tikrus vyrus seksualiai traukia tik vaikai, o kitus – vaikai ir suaugę asmenys. Pagal šį teorinį modelį taip pat sunku paaiškinti faktą, kad pedofilinė seksualinė preferencija formuojasi išskirtinai vyrams.

Teoriniu lygmeniu daug diskutuojama, kokią įtaką seksualinių preferencijų sutrikimų formavimuisi turi patirta seksualinė prievarta. Kai kurie tyrimai rodo, kad seksualiai išnaudoti vaikai vėliau patys santykinai dažiau tampa prievartos ir smurto kaltininkais, o patirta seksualinė prievarta yra vienas iš rizikos veiksnių pedofilinių preferencijų formavimuisi⁷³. Vieno iš Vokietijoje atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad 60 proc. probuojamųjų pedofilų vaikystėje patys buvo seksualiai prievartaujami⁷⁴. Moterys patirtą seksualinę prievartą dažnai išgyvena kaip negyjančią žaizdą ir jaučiasi suterštos, o vyrai patirtą seksualinę prievartą nureikšmina ir užspaudžia neigiamus jausmus. Kadangi vyrai (berniukai) seksualinį smurtą dažniausiai patiria iš vyrų, tai žaloja ir jų lytinę identitetą ir skatina nuogastavimus dėl savo (tariamo) homoseksualumo⁷⁵.

Vis dėlto kitame tyrime paaiškėjo, kad iš 224 seksualinę prievartą patyrusių vyrų tik 12 proc. per laikotarpį nuo 7 iki 19 metų vėliau patys tapo seksualinės prievartos – daugiausiai prieš vaikus – kaltininkais⁷⁶. Kitaip tariant, nors parafilinių sutrikimų turinčių asmenų santykinai didelę dalį sudaro asmenys, patys anksčiau patyrę seksualinę prievartą, bet daugeliui seksualinę prievartą patyrusių asmenų parafiliniai sutrikimai nėra būdingi. Taigi patirtą seksualinę prievartą galima laikyti rizikos veiksniu, bet ne priežastimi. Taip pat nėra kriminologinių įrodymų, kad parafilinių sutrikimų daugėtų dėl gausėjančios pornografijos⁷⁷, nors vaikų pornografijos žiūrėjimas yra vienas iš galimos pedofilijos požymių. Daugelis seksualinių sutrikimų turinčių asmenų yra išvystę savo elgesį pateisinančią argumentų sistemą (neutralizacijos techniką), paremtą ilgamete ir įvairia patirtimi bei vertinimais⁷⁸. Jai būdingas klaidingas aukų elgesio bei verbalinės ir neverbalinės reakcijos interpretavimas. Jeigu seksualinio pasitenkinimo spaudimas dėl tokio tariamo (tik paties kaltininko įsivaizduojamo) artimesnio aukos elgesio sustiprėja, šis egoistinis lūkestis dar labiau sumažina adekvatų aukos išgyvenimų suvokimą. Šis empatijos aukai aspektas sudaro vieną iš svarbių terapijos programų elementų⁷⁹. Atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad pornografinio turinio dalykai demonstruoja klaidingą arba mažą mažiausiai vienpusį seksualumo ir partnerystės vaizdą, nes tam tikros nuostatos ir poreikiai yra per daug akcentuojami, o kiti – nuvertinami. Tokia ekstensyvi stimuliacija per fantazuojamus vienpusius arba klaidingus aukos poreikius ir tokio požiūrio stiprinimas masturbacija mažina empatijos jausmą. Tai ypač ryšku, kai izoliuotoje aplinkoje (pavyzdžiui, įkalinimo įstaigoje) yra labai mažai galimybių tokį susikurtą ir toliau stiprinamą požiūrį koreguoti realia patirtimi⁸⁰.

⁷³ WISCHKA, Bernd. Täter und Opfer in der Therapie von Sexual- und Gewaltstraftätern. Iš WISCHKA, Bernd; PECHER, Willi; van den BOOGAART, Hilde (Hrsg.). *Behandlung von Straftätern. Sozialtherapie, Maßregelvollzug, Sicherungsverwahrung*. Centaurus Verlag: 2012, p. 525.

⁷⁴ Ten pat, p. 33.

⁷⁵ Ten pat, 533. Autorius taip pat pažymi, kad tokiais atvejais dominuojančių, kontroliuojančių ir agresyvių elgesiu gali būti mėginama „atsikovoti“ savo vyriškumą – tai dažniausiai yra pagrindinis seksualinio smurto prieš suaugusias moteris motyvas. Traumatizuotas savivertės jausmas stabilizuojamas triumfu prieš kitus, juos padarant bejėgius. Ten pat, p. 532.

⁷⁶ BEIER, K. M. *Pädophilie <...>*, 2018, p. 8.

⁷⁷ EISENBERG, Ulrich; KÖLBEL, Ralf. *Kriminologie*. 7., völlig neu bearbeitete Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2017, p. 1190.

⁷⁸ REHDER, Ulrich; WISCHKA, Bernd; FOPPE, Elisabeth. Das Behandlungsprogramm für Sexualstraftäter (BPS). Iš WISCHKA, Bernd; PECHER, Willi; van den BOOGAART, Hilde (Hrsg.). *Behandlung von Straftätern <...>*, p. 436.

⁷⁹ Ten pat.

⁸⁰ Ten pat.

Pedofilinį potraukį formuojantys veiksniai analizuojami ir psichoanalitiniu požiūriu, kuris pirmiausia kreipia dėmesį į vaiko lygmenyje užstrigusią arba užsitęsusią pedofilų psichosocialinę raidą⁸¹. Šios raidos sutrikimo priežastimi laikomi tinkamai neišspręsti preedipiniai ir edipiniai konfliktai. Edipinė raidos fazė vyksta maždaug 4–6 vaiko gyvenimo metais, jos metu lytiškumas, seksualumas ir lyčių vaidmenys labai svarbūs. Viena iš psichoseksualinės raidos užduočių vaikui yra iš naujo nustatyti savo vaidmenį mamos ir tėvo atžvilgiu. Lyčių skirtumų suvokimą lydi neužtikrintumas ir baimės, taip pat pasipriešinimo jausmai tos pačios lyties tėviškajai pusei. Vaiko psichoseksualinei raidai itin svarbus yra atskyrimo nuo mamos procesas. Jeigu vaiko aplinkoje ir socializacijos procese atsiranda trukdžių, pavyzdžiui, mama į vaiko savarankiškėjimą reaguoja jį vis labiau savindamasi, kontroliuodama ir hiperglobodama, arba vaikas visiškai nepatiria mamos dėmesio, meilės, rūpesčio, vėlesnėse gyvenimo fazėse tai gali lemti identiteto formavimosi ir seksualinės orientacijos raidos sutrikimus. Parafilija tokiomis atvejais gali vaidinti stabilizuojamąjį vaidmenį, kai seksualumo srityje esantis netikrumas, baimės ir konfliktai gali būti laikinai neutralizuojami⁸². Kitaip tariant, seksualinių preferencijų sutrikimas gali būti tapęs sutrikdytos psichinės raidos remonto darbų rezultatu, be kurio asmuo patirtų dar didesnę kančią ir išsivystytų sunkesnių psichikos sutrikimų. Vėlesnėje psichoanalitinėje teorijoje nuo normos nukrypstanti seksualinė orientacija atlieka vaikystėje atsiradusios asmenybės vystymosi baltos dėmės užpildymo funkciją. Suaugęs pedofilas dėl kontakto su vaiku sutinka pats save edipinėje raidos fazėje. Savęs paties atpažinimas aprėpia seksualinį identitetą, todėl vaikai priimami kaip erotinių santykių partneriai. Taigi meilė vaikui gali būti traktuojama kaip meilė sau pačiam vaikystėje⁸³.

3.2. Biologiniai veiksniai

Apie įvairias biologines pedofilijos sąsajas taip pat žinoma mažai. 2013 m. publikuotame tyrime suomių mokslininkai teigia nustatę, kad bent jau dalis pedofilinės preferencijos yra paveldima, nors koreliacija nėra didelė⁸⁴. Klinikiniai pedofilijos panašumai į obsesinius kompulsinius sutrikimus, dėmesio deficito sindromą, asmenybės ir afektyvius sutrikimus, taip pat priklausomybės ligas, susijusias ir su dideliu komorbidiškumu (gretutiniu sergamumu) leidžia sieti juos su smegenyse esančiomis serotonino ir dopamino cirkuliacinėmis sistemomis ir pagumbrio-hipofizės-antinksčio ašimi⁸⁵. Kiti autoriai kreipia dėmesį į pagumbrio-hipofizės-lytinių liaukų ašies aktyvumo pokyčius, nes per ją reguliuojamas lytinių hormonų išsiskyrimas⁸⁶.

Neurobiologiniai tyrimai rodo, kad pedofilines preferencijas turinčių asmenų smegenyse yra tam tikrų pakitimų ir skirtumų. Tačiau dabartiniai tyrimų rezultatai neleidžia pasakyti, ar šie pokyčiai yra susiję su pačia pedofilija, ar galima įtaka tirtų kaltininkų elgesio savikontrolei⁸⁷. Pastebėti neuroanatominiai smegenų pokyčiai siejami su apskritai pasikeitusiu agresyvesniu seksualiniu elgesiu, o ne su tikru seksualiniu interesu vaikams, nes tirtiems pacientams buvo būdingi asmenybės pokyčiai, seksualinė arba bendroji disinhibicija (nesusitvardymas), intelekto pokyčiai arba demencijos⁸⁸. Viena iš naujausių tyrimų buvo nustatyta reikšmingų pilkosios medžiagos (neuronų kūnų telkinių)

⁸¹ SCHWARZE, C.; HAHN, G. *Pädophilie <...>*, 2016, p. 31.

⁸² Ten pat, p. 32.

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ BEIER, K. M. *Pädophilie <...>*, 2018, p. 8.

⁸⁵ Ji reaguoja į endokrininės, nervų ir imuninės sistemų signalus. Lietuvių kalba plačiau žr.: STANKUS, Albinas; SLUŠNIENĖ, Anžela. Kortizolis ir streso pasekmės. Literatūros apžvalga. *Biologinė psichiatrija ir psichofarmakologija*, 2009, t. 11, nr. 1, p. 9–20.

⁸⁶ BEIER, K. M. *Pädophilie <...>*, 2018, p. 8.

⁸⁷ BEIER, Klaus M.; AMELUNG, Till; GRUNDMANN, Dorit; KUHLE, Laura F. *Pädophilie und Hebeophilie <...>*, p. 132.

⁸⁸ BEIER, K. M. *Pädophilie <...>*, 2018, p. 9.

smegenyse skirtumų tarp pedofilų ne kaltininkų ir pedofilų kaltininkų. Šie rezultatai atitinka kituose tyrimuose su beždžionėmis gautus duomenis, kad smilkinio skilties poliaus (lot. *polus temporalis*) eksperimentinis pašalinimas sukeldavo vadinamąjį Kliuverio-Bucy sindromą – elgesio sutrikimą, kuriam būdingas nekonvencinis socialinis elgesys ir seksualinis nesusišaldymas⁸⁹. Tačiau tyrimų dėl Baltosios medžiagos (neuronų skaidulų) kiekio rezultatai nėra vienareikšmiai.

Neurofunkciniai tyrimai rodo žemesnį pedofilinių nusikaltėlių intelekto lygį, palyginti su seksualiniais nusikaltėliais prieš vaikus ne pedofilais ir visos visuomenės vidurkiu⁹⁰. Vis dėlto šie tyrimo rezultatai kritikuojami mažiausiai dėl dviejų priežasčių: 1) tokių tyrimų atvejais dažniausiai sunku išskirti pedofilus, kurie atitinka parafilinio sutrikimo diagnozę; 2) tiriami dažniausiai tik formaliai apkaltinti arba jau nuteisti nusikaltėliai, o ne visi pedofilai (įskaitant neregistruotus kaltininkus ir ne kaltininkus), todėl neišvengiamas selektyvumas⁹¹. Šiuos du kritinius argumentus galima pritaikyti beveik visų tyrimų rezultatams.

Apibendrinant šį straipsnio skyrių svarbu pabrėžti, kad remiantis dabartinėmis mokslinėmis žiniomis apie žmogaus seksualumą, pedofilija nėra asmens pasirinkimas, tai yra biologinių, psichinių ir socialinių raidos procesų padarinys⁹². Todėl negalima priekaištauti asmeniui dėl jo seksualinių preferencijų, jis nėra kaltas dėl savo seksualinių jausmų, tačiau yra atsakingas už savo seksualinį elgesį⁹³. Už įvairius seksualinius veiksmus prieš vaikus gali ir turi būti baudžiama neatsižvelgiant į tai, ar kaltininkas yra pedofilas, ar ne. Medicininio požiūriu seksualinių preferencijų sutrikimai (pedofilija) skiriami nuo seksualinio elgesio surikimų (pedoseksualumo): pedofilija nebūtinai reiškia pedoseksualumą ir, atvirkščiai⁹⁴. Nepaisant to, ne tik žiniasklaidoje, bet dažniausiai ir teisinėje profesinėje kalboje visi nuteistieji už seksualinio pobūdžio nusikaltimus prieš vaikus pavadinami „nuteistaisiais už pedofiliją“. Toks supaprastinimas iškreipia teisinę ir medicininę realybę, nes:

- a) baudžiama yra už tam tikrą elgesį, o ne už pačią pedofiliją (ligą) – pedofilija yra medicinos, o ne teisės sąvoka;
- b) daugelis seksualinio pobūdžio nusikaltimus prieš vaikus padariusių asmenų neturi pedofilinių preferencijų;
- c) sukuria klaidingą sutrikimo diagnozavimo ir veiksmų teisinio kvalifikavimo kontekstą;
- d) stigmatizuoja ir diskriminuoja;
- e) keblesnę daro bendrąją ir specialiąją prevenciją.

4. Pirminė pedofiliniu potraukiu motyvuoto nusikalstamo elgesio prevencija

Kaip minėta, plačiame pedofilijos kontekste baudžiamosios priemonės vaidina tik nežymų vaidmenį (nes daugelis atvejų lieka latentiniai), o ir jas taikant sunku pasiekti realių pokyčių bendrosios ir (ar) specialiosios prevencijos prasme. Labai keista, kai net ir suvokiant didelį seksualinės prievartos latentiskumą ir kompleksiskumą, baudmės neišvengiamumo siekis ir griežtas baudimas vis tiek laikomi

⁸⁹ Ten pat.

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ SCHILTZ, Kolja. Anomalien der Gehirnstruktur pädophiler Straftäter. Iš STOMPE, Thomas; SCHANDA, Hans (Hrsg.). *Sexueller Kindesmissbrauch und Pädophilie. Grundlagen, Begutachtung, Prävention und Intervention – Täter und Opfer*. 2., aktualisierte und erweiterte Auflage. Berlin: Medizinisch Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 2017, p. 21.

⁹² AHLRES, C. J.; SCHAEFER, G. A.; BEIER, K. M. Das Spektrum der Sexualstörungen <...>, p. 147.

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ Ten pat, p. 146, 147.

svarbiausiomis prevencijos priemonėmis⁹⁵ – tai rodo juntamą bejėgiškumą ir kad nežinoma kitų daug veiksmingesnių priemonių. Dėl minėtų priežasčių ir vis iškeliami seksualinių nusikaltėlių (prieš vaikus) registravimo idėja tėra prevencinės veiklos imitavimas⁹⁶.

Vokietijos ir kitų šalių patirtis rodo, kad, norint mažinti dėl pedofilinių sutrikimų padaromų nusikaltimų, veiksmingiausias yra seksualinių nusikaltėlių terapinis gydymas dar iki jų nusikalstamo elgesio ar po jo, taip pat veiksmingos yra bendros situacinės bendrosios prevencijos strategijos.

Vis dėlto netgi Vokietijoje tik nedaugelis psichoterapeutų yra pasirengę dirbti su klientais pedofilais (maždaug 5 proc.), o net 20 proc. teigia nenorintys su jais dirbti, net jei jie anksčiau nebuvo padarę lytinių nusikaltimų⁹⁷. Rusijoje atliktos 26 seksualinių terapeutų apklausos metu paaiškėjo, kad pedofilams jie dažnai jautė baimę ir pyktį⁹⁸. Tai rodo, kad parafilelių sutrikimų gydymas yra nelengva užduotis ir patiems psichiatrams bei psichoterapeutams. Tai žinant ir įvertinus šios temos jautrumą viešumoje, 2005 m. Vokietijoje buvo pradėtas dabar jau visuotinai ne tik tarp ekspertų, bet ir viešumoje žinomas projektas „Netapti nusikaltėliu“ (vok. *Kein Täter werden*)⁹⁹. Šio projekto esmė – raginimas pedofilinį potraukį turinčius asmenis kreiptis konsultacijos dėl gydymosi, vengiant jų stigmatizacijos. Projektas buvo pradėtas Berlyne, vėliau išplėstas į dar 11 konsultacinių biurų visoje Vokietijoje. Per šiek tiek daugiau nei 10 metų tokios konsultacijos vien Berlyne kreipėsi 2 456 asmenys, iš kurių 1 033 asmenims buvo atlikti klinikiniai tyrimai ir 507 pasiūlyta terapija, ją pradėjo 247 asmenys¹⁰⁰. Dėl straipsnio apimties negalima plačiau aptarti visos šio projekto koncepcijos, tačiau joje svarbiausias yra pačios intervencinės paradigmos pokytis – orientuotis ne į kaltuosius (mažumą), bet į dar nenusikaltusius (daugumą). Šioje koncepcijoje itin svarbu viešinimas ir žiniasklaidoje pateikiama informacija. Projekto organizatoriai pažymi, kad skelbiant apie tokio konsultavimo galimybes (priedėčiau – ir apskritai apie pedofilijos problematiką) viešumoje svarbu¹⁰¹:

- atvirai išreikšti problemą ir ją aiškiai apibūdinti;
- asmens nekaltinti, neteisti, nenuvertinti;
- pateikti emociškai, empatiškai, bet nesolidarizuojantis ir nenureikšminantis;
- rašyti rimtai, sukeliant pasitikėjimą ir sąžiningai;
- nemoralizuojant, nediagnozuojant mediciniškai ir teisiškai nekvalifikuojant;
- pateikiant trumpą, aiškią žinią su kontaktiniais konsultantų duomenimis.

Su tuo susijusi, tačiau kitos krypties prevencija yra visuomenės informavimas, su vaikais dirbančių vaikų kompetencija ir įgalinimas, taip pat pačių vaikų mokymas. Kuo daugiau stereotipų ir nežinojimo, tuo mažiau erdvės kompetentingiems sprendimams. Su vaikais dirbantys asmenys ir patys vaikai turi būti mokomi atpažinti galimus piktnaudžiavimo atvejus.

⁹⁵ Žr. GIEDRYTĖ, Renata; VENCKEVIČIENĖ, Judita. Seksualinis vaikų išnaudojimas: charakteristikos, priežastys, identifikavimas ir prevencija. *Socialinis ugdymas*, 2013, nr. 3 (35), p. 90–107.

⁹⁶ Plačiau žr. STAUSKAS, Mangirdas. *Ar asmenų, nuteistų už seksualinius nusikaltimus (sex offenders), priverstinė registracija nepažeidžia fundamentalių žmogaus teisių?* Magistro darbas. Teisės vientisųjų studijų programa. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011.

⁹⁷ SIEGEL, Stefan; BEIER, Klaus M. Therapeutische Hilfe für Menschen mit Pädophilie. *Psychotherapie im Dialog*, 2018, nr. 19 (02), p. 89.

⁹⁸ KOOPS, Thula; TURNER, Daniel; JAHNKE, Sara; MÄRKER, Viktoria; BRIKEN, Peer. Stigmatisierung von Menschen mit sexuellem Interesse an Kindern unter Sexualtherapeuten in Russland. *Sexuologie*, 2016, nr. 29 (02), p. 131–146.

⁹⁹ WAGNER, Tilmann; JAHNKE, Sara; BEIER, Klaus; HOYER, Jürgen; SCHERNER, Gerold. Pädophile Neigungen offenbaren: Stigma-Management bei Patienten aus dem Berliner Präventionsprojekt Dunkelfeld. *Zeitschrift für Sexualforschung*, 2016, Nr. 29 (2), p. 106–130.

¹⁰⁰ Prieiga per internetą: <<https://www.kein-taeter-werden.de/>>; BEIER, K. M. *Pädophilie* <...>, 2018, p. 51.

¹⁰¹ WAGNER, Jens. Medienarbeit im Präventionsnetzwerk Kein Täter werden. *Sexuologie*, 2015, nr. 22 (3/4), p. 137–144.

Itin problemiška, kad nuoširdaus rūpesčio vaikais ir piktnaudžiavimu grindžiamą interesą iš pirmo žvilgsnio gali būti sunku atskirti. Su vaikais pedofilai jaučia didesnį emocinį ryšį nei su suaugusiais, jie jautriai reaguoja į vaikų poreikius. Ypač vaikai iš emociškai skurdžios aplinkos ilgisi intensyvesnių pasitikėjimu grįstų santykių su tais, kurie atsižvelgia į jų poreikius, rodo dėmesį ir palankumą, mielai praleidžia su jais laiką¹⁰². Tačiau vienas iš esminių galimo piktnaudžiavimo požymių yra intymios aplinkos būti su vaiku ieškojimas¹⁰³. Didesnės rizikos veiksnys yra turimos galios ir kontrolės disbalansas¹⁰⁴, todėl visose srityse, kur jis yra (ypač – uždaroje institucijoje ir besąlyginio paklusnumo santykiuose)¹⁰⁵, būtina daug akylesnė priežiūra – ne vien seksualinės prievartos, bet ir kiekvieno nusikalstamo elgesio prevencijai. Valstybės mastu svarbu suvokti, kad į galimas aukas orientuota situacinė (pirminė) prevencija nespėdžia pedofilijos (grėsmės) problemos iš esmės, ją gali spręsti tik į potencialius ir esamus kaltininkus orientuotos veiksmingo (savanoriško) gydymosi priemonės, skatinant esamos grėsmės ir galimo realaus elgesio padarinių įsisąmoninimą.

Išvados

Pedofilija yra liga, kurios požymiai yra ilgalaikis, kryptingas ir intensyvus seksualinio susijaudinimo modelis, pasireiškiantis nesiliaujančiomis seksualinėmis mintimis, fantazijomis, potraukiais ar elgsena, įtraukiant vaikus iki jų lytinio brendimo pradžios. Tam, kad asmeniui būtų diagnozuotas pedofilinis sutrikimas, jis turi veikti pagal šias mintis, fantazijas ar potraukius arba dėl jų patirti didelę kančią. Taigi pedofilija yra medicininė, bet ne teisinė kategorija, ši liga gali skatinti nusikalsti, tačiau didžioji seksualinės prievartos prieš vaikus dalis su pedofilija nėra susijusi.

Konsoliduoti registruotos ir latentinės seksualinės prievartos prieš vaikus Lietuvoje duomenys leidžia daryti prielaidą, kad nuo seksualinės prievartos kasmet nukenčia iki 5 tūkst. vaikų, tačiau nėra aišku, kokia šios prievartos dalis galėtų būti susijusi su pedofilija. Remiantis kitose šalyse atliekamais tyrimais, maždaug 1 proc. vyrų gali turėti pedofilinių seksualinių preferencijų, Lietuvoje tai sudarytų maždaug 10 tūkst. asmenų, tai rodo esant didelį galimos grėsmės vaikams potencialą ir veiksmingo gydymosi poreikį.

Patikimų mokslinių žinių apie pedofilijos raidos veiksnius ir sąlygas trūksta, yra du pagrindiniai seksualinių preferencijų ypatumus ir seksualinius sutrikimus aiškinantys modeliai. Pirmasis jų, remdamasis elgesio terapijos išvalgomis, pedofilines seksualines fantazijas kildina iš išmokto elgesio. Pagal antrąjį modelį teigiama, kad sutrikusi seksualinė raida susijusi su biologiniais procesais. Abi tyrimų kryptys gali būti susijusios, tačiau pedofilijos priešasčių tyrimai yra tik pirminėse stadijose, remiasi tik prielaidomis ir kol kas jokių vienareikšmių išvadų nepateikia.

¹⁰² BEIER, K. M. *Pädophilie <...>*, 2018, p. 35.

¹⁰³ Kai kuriose šalyse seksualinės prievartos prieš vaikus baimė veda prie (beveik paranojinių) prevencijos strategijų, kurios ne tik gali neturėti jokio esminio prevencinio poveikio, bet padaryti didelę žalą kitose srityse. Pavyzdžiui, draudimas su vaikais dirbantiems asmenims net prisiliesti prie vaikų (nors visuotinai žinoma, kad paprastas prisilietimas ar apsikabinimai yra emociškai labai svarbūs) arba visus užsiėmimus vesti prie atidarytų durų (jaukumo ar konfidencialumo sąskaita). Čia svarbu rasti protingą pusiausvyrą, neignoruojant galimų pavojų nekurti nužmogintos ir mechaninės atmosferos, sukuriančios tik saugumo iliuziją.

¹⁰⁴ Apie kontrolės disbalanso teoriją žr. DOBRYNINAS, Aleksandras; SAKALAUSKAS, Gintautas; ŽILINSKIE-NĖ, Laimutė. *Kriminologijos teorijos*. Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 119–121.

¹⁰⁵ Vokietijoje gausu kokybiškos, aiškiai struktūruotos ir nesudėtingai pateiktos literatūros darbuotojams apie seksualinės prievartos prevencijos strategijas ir priemones. Pvz., HÖLLING, Iris; RIEDEL-BREIDENSTEIN, Dagmar; SCHLINGMANN, Thomas. *Mädchen und Jungen vor sexueller Gewalt in Institutionen schützen*. Berlin: Paritätischer Wohlfahrtsverband Landesverband Berlin e. V., 2015; MARX, Ritva; SCHMITZ, Oliver. *Sex. Sex! Sex? Umgang mit Sexualität uns sexueller Gewalt bei internationalen Begegnungen, Kinder- und Jugendreisen*. Hannover: Edition aej, 2011.

Vokietijos ir kitų šalių patirtis rodo, kad, norint mažinti dėl pedofilinių sutrikimų padaromų nusikaltimų, veiksmingiausias yra pedofilija sergančių asmenų terapinis gydymas dar iki jų nusikalstamo elgesio ar po jo (derinant baudimą su gydymu), taip pat veiksmingos yra bendros situacinės bendrosios prevencijos strategijos.

Literatūra

Teisės aktai

1. Europos Tarybos konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 136-6972.
2. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija REC (2001) 16 dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, priimtas įstatymu Nr. VIII-1968 2000 m. rugsėjo 26 d. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
4. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. 1V-776 Dėl nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų tvarkymo taisyklių patvirtinimo. *TAR*, 2016-10-31, nr. 25974.

Mokslinė literatūra

5. AHLRES, Christoph J.; SCHAEFER, Gerard A.; BEIER, Klaus M. Das Spektrum der Sexualstörungen und ihre Klassifizierbarkeit im ICD-10 und DSM-IV. *Sexuologie*, 2006, nr. 12 (3/4), p. 120–152.
6. BECKER, Sophinette. Pädophilie zwischen Dämonisierung und Verharmlosung. *Zeitschrift für Psychoanalyse und Gesellschaftskritik*, 1997, Nr. 38, p. 5–21.
7. BECKER, Sophinette. Sex mit Kindern – Diskurse und Realitäten. *Sexuologie*, 2012, nr. 19 (3/4), p. 135–142.
8. BEIER, Klaus M.; AMELUNG, Till; GRUNDMANN, Dorit; KUHLE, Laura F. Pädophilie und Hebephilie im Kontext sexueller Kindesmissbrauchs. *Sexuologie*, 2015, nr. 22 (3/4), p. 127–136.
9. BEIER, Klaus M. (Hrsg.). *Pädophilie, Hebephilie und sexueller Kindesmissbrauch*. Berlin: Springer-Verlag, 2018.
10. DAŠKEVIČIUS, Konstantinas; MARCINKEVIČIENĖ, Jelena; JONELIŪKŠTIENĖ, Vilma; ŽUKAUSKAS, Gediminas. Teismo psichiatrijos-psichologijos ekspertizių, atliktų kaltinamiems, padariusiems seksualinius nusikaltimus prieš vaikus ir paauglius, analizė (1994–2010 m.). *Sveikatos mokslai*, 2012, Vol. 22, No. 2, p. 5–11.
11. DOBRYNINA, Margarita. *Kriminalinio žinojimo konstravimas viešajame diskurse*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, sociologija (05 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
12. DOBRYNINAS, Aleksandras; SAKALAUSKAS, Gintautas; ŽILINSKKIENĖ, Laimutė. *Kriminologijos teorijos*. Vilnius: Eugrimas, 2008.
13. EISENBERG, Ulrich; KÖLBEL, Ralf. *Kriminologie*. 7., völlig neu bearbeitete Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2017.
14. FALKAI, Peter; WITTCHEN, Hans-Ulrich (Hrsg.). *Diagnostisches und Statistisches Manual Psychischer Störungen DSM-5*. Göttingen u. a.: Hogrefe Verlag.
15. GIEDRYTĖ, Renata; VENCKEVIČIENĖ, Judita. Seksualinis vaikų išnaudojimas: charakteristikos, priežastys, identifikavimas ir prevencija. *Socialinis ugdymas*, 2013, nr. 3 (35), p. 90–107.
16. GRIGUTYTĖ, Neringa. *Seksualinę prievartą patyrusių paauglių merginų traumos įveikos ir motinos komplekso sąsajos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, psichologija (06 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009.
17. HÄBLER, Frank; KINZE, Wolfram; NEDOPIL, Norbert. *Praxishandbuch Forensische Psychiatrie. Grundlagen, Begutachtung, Interventionen, im Erwachsenen-, Jugendlichen- und Kindesalter*. 2. Aufl. Berlin: Medizinische Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 2015.
18. HEIDER, Ulrike. Sexueller Missbrauch, Pädophilie und die Unschuld der Kinder. *Zeitschrift für Sexualforschung*, 2016, nr. 29 (03), p. 255–265.
19. HÖLLING, Iris; RIEDEL-BREIDENSTEIN, Dagmar; SCHLINGMANN, Thomas. Mädchen und Jungen vor sexueller Gewalt in Institutionen schützen. Berlin: Paritätischer Wohlfahrtsverband Landesverband Berlin e. V., 2015.
20. KLIMKE, Daniela; LAUTMANN, Rüdiger (Hrsg.). Sexualität und Strafe. *Kriminologisches Journal*, 48 Jg. 11. Beiheft. Weinheim: Beltz Juventa.
21. KOOPS, Thula; TURNER, Daniel; JAHNKE, Sara; MÄRKER, Viktoria; BRIKEN, Peer. Stigmatisierung von Menschen mit sexuellem Interesse an Kindern unter Sexualtherapeuten in Russland. *Sexuologie*, 2016, nr. 29 (02), p. 131–146.

22. LIESIS, Mantas; DOBRYNINA, Margarita. Lytinis nusikaltimus padariusiems asmenims taikytinų prevencinių priemonių tyrimo ataskaita. *Biologinė psichiatrija ir psichofarmakologija*, 2010, t. 12, Nr. 1, p. 60–77.
23. MARX, Ritva; SCHMITZ, Oliver. *Sex. Sex! Sex? Umgang mit Sexualität uns sexueller Gewalt bei internationalen Begegnungen, Kinder- und Jugendreisen*. Hannover: Edition aej, 2011.
24. MÜGGLI, Sandra. *Im Netz ins Netz – Pädokriminalität im Internet und der Einsatz von verdeckten Ermittlern und verdeckten Fahndern zu der Bekämpfung*. Dissertation der Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Universität Zürich. Zürich: Schulthess Juristische Medien AG, 2014.
25. NIKARTAS, Simonas. Seksualinė prievarta. Iš SAKALAUSKAS, Gintautas, *et al.* Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. *Teisės instituto mokslo tyrimai*, t. 7. Vilnius: Eugrimas, 2011, p. 80–98.
26. PŪRAS, Dainius; ULEVIČIŪTĖ, Ilona. Vaikų seksualinė prievarta ir jos pasekmės. *Visuomenės sveikata*, 2010, nr. 3 (50), p. 19–23.
27. REHDER, Ulrich; WISCHKA, Bernd; FOPPE, Elisabeth. Das Behandlungsprogramm für Sexualstraftäter (BPS). Iš WISCHKA, Bernd; PECHER, Willi; van den BOOGAART, Hilde (Hrsg.). *Behandlung von Straftätern. Sozialtherapie, Maßregelvollzug, Sicherungsverwahrung*. Centaurus Verlag: 2012, p. 418–453.
28. SAKALAUSKAS, Gintautas, *et al.* Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. *Teisės instituto mokslo tyrimai*, t. 7. Vilnius: Eugrimas, 2011.
29. SAKALAUSKAS, Gintautas. Kodėl kriminologija? *Teisė*, 2017, t. 105, p. 37–53.
30. SAKALAUSKAS, Gintautas. Teisinė atsakomybė už seksualinę prievartą prieš vaikus ir jų seksualinį išnaudojimą Lietuvoje. Iš *Vaikas tarp prievartos ir išnaudojimo*. Vilnius: SADM, 2000, p. 35–57.
31. SCHILTZ, Kolja. Anomalien der Gehirnstruktur pädophiler Straftäter. Iš STOMPE, Thomas, SCHANDA, Hans (Hrsg.). *Sexueller Kindesmissbrauch und Pädophilie. Grundlagen, Begutachtung, Prävention und Intervention – Täter und Opfer*. 2., aktualisierte und erweiterte Auflage. Berlin: Medizinisch Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 2017, p. 17–34.
32. SCHWARZE, Claudia; HAHN, Gernot. *Pädophilie. Beratung, Selbsthilfe, Prävention*. Köln: Psychiatrie Verlag, 2016.
33. SIEGEL, Stefan; BEIER, Klaus M. Therapeutische Hilfe für Menschen mit Pädophilie. *Psychotherapie im Dialog*, 2018, nr. 19 (02), p. 89–94.
34. SIGUSCH, Volkmar (Hrsg.). *Sexuelle Störungen und ihre Behandlung*. 4. Aufl. Stuttgart: Georg Thieme Verlag, 2007.
35. STANKUS, Albinas; SLUŠNIENĖ, Anžela. Kortizolis ir streso pasekmės. Literatūros apžvalga. *Biologinė psichiatrija ir psichofarmakologija*, 2009, t. 11, nr. 1, p. 9–20.
36. STAUSKAS, Mangirdas. *Ar asmenų, nuteistų už seksualinius nusikaltimus (sex offenders), priverstinė registracija nepažeidžia fundamentalių žmogaus teisių?* Magistro darbas. Teisės vientisųjų studijų programa. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011.
37. STOMPE, Thomas; SCHANDA, Hans (Hrsg.). *Sexueller Kindesmissbrauch und Pädophilie. Grundlagen, Begutachtung, Prävention und Intervention – Täter und Opfer*. 2., aktualisierte und erweiterte Auflage. Berlin: Medizinisch Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 2017.
38. THIBAUT, Florence; de la BARRA, Flora; GORDON, Harvey; COSYNS, Paul; BRADFORD, John M. W.; ir WFSBP seksualinių sutrikimų gydymo rekomendacijų darbo grupė. Pasaulinės biologinės psichiatrijos draugijų federacijos (WFSBP) biologinio parafilijų gydymo rekomendacijos. *Biologinė psichiatrija ir psichofarmakologija*, 2010, t. 12, nr. 1, p. 19–59.
39. WAGNER, Jens. Medienarbeit im Präventionsnetzwerk Kein Täter werden. *Sexuologie*, 2015, Nr. 22 (3/4), p. 137–144.
40. WAGNER, Jens. Zum Stellenwert von Presse- und Öffentlichkeitsarbeit im Präventionsnetzwerk „Kein Täter werden“. *Sexuologie*, 2012, nr. 19 (3/4), p. 163–169.
41. WAGNER, Tilmann; JAHNKE, Sara; BEIER, Klaus; HOYER, Jürgen; SCHERNER, Gerold. Pädophile Neigungen offenbaren: Stigma-Management bei Patienten aus dem Berliner Präventionsprojekt Dunkelfeld. *Zeitschrift für Sexualforschung*, 2016, nr. 29 (2), p. 106–130.
42. WISCHKA, Bernd. Täter und Opfer in der Therapie von Sexual- und Gewaltstraftätern. Iš WISCHKA, Bernd; PECHER, Willi; van den BOOGAART, Hilde (Hrsg.). *Behandlung von Straftätern. Sozialtherapie, Maßregelvollzug, Sicherungsverwahrung*. Centaurus Verlag: 2012, p. 524–547.
43. WOLAK, Janis; FINKELHOR, David; MITCHELL, Kimberly. Child pornography possessors: trends in offender and case characteristics. *Sexual abuse: a journal of research and treatment*, 2011, nr. 23 (1), p. 22–42.

Statistika, ataskaitos ir kita praktinė medžiaga

44. AEBI, Marcelo Frederico; AKDENIZ, Galma; BARCLAY, Gordon. (et al.). *European sourcebook of crime and criminal justice statistics 2014*. Fifth edition. Helsinki: Heuni, 2014.
45. *ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics (2018)* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < <https://icd.who.int/browse11/l-m/en/#/http%3a%2f%2fid.who.int%2ficd%2fentity%2f517058174> >.
46. *Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ataskaitos Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje (Forma_1G), Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius asmenis Lietuvos Respublikoje (Forma_1G-A) 2004–2018 m., Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma_VSDN) 2004–2018 m. ir Duomenys apie nukentėjusius vaikus (iki 18 metų) (Forma_50N-SAV) 2018 m.*
47. *Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Nuteistųjų laisvės atėmimu skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestinė 2004–2018 m.*
48. *Kein Täter werden. Kostenlose Therapie unter Schweigepflicht* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.kein-taeter-werden.de/>>.
49. *Nacionalinės teismų administracijos Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita*. Asmenys (I instancijos teismuose). 2004–2017 m.
50. SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJA. *Bendroji bazinio mokymo bei specializuotos programos prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir prievartą*. Vilnius, 2001.
51. *TLK-10-AM / ACHI / ACS elektroninis vadovas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < <http://ebook.vlk.lt/e.vadovas/index.jsp?topic=/lt.webmedia.vlk.drg.icd.ebook.content/html/icd/66564.html> >.
52. WORLD HEALTH ORGANISATION. *European report on preventing child maltreatment. WHO Regional office for Europe*, 2013, p. viii [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf >.

Publikacijos žiniasklaidoje

53. MIDVERYTĖ, Monika. Gintautas Sakalauskas: „Svarbu suvokti, kad pedofilija pirmiausia yra liga“. *Bernardinai.lt*, 2016-05-04 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2016-05-04-gintautas-sakalauskas-svarbu-suvokti-kad-pedofilija-pirmiausia-yra-liga/143815> >.
54. PUMPRICKAITĖ, Nemira, LRT televizijos laida „Savaitė“. Teisininkas: didžioji dalis prievartos prieš vaikus padaroma ne pedofilų. *Lrt.lt*, 2017-11-05 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/192327/teisininkas-didzioji-dalis-prievartos-pries-vaikus-padaroma-ne-pedofilu>>.

Paedophilia as a Disease and as an Urge for a Criminal Behaviour

Gintautas Sakalauskas

(Vilnius University)

S u m m a r y

In two international disease classifications, pedophilia is assigned to paraphilia or, as a pedophile disorder, pathological paraphilic disorders. In both diagnostic systems, the diagnostic criteria relate to an orientation of the sexual preference towards pre-pubertal body schemata of children. The pedophile orientation manifests itself in fantasies, needs or behaviors that involve sexual acts with children. According to data available in different countries, it can be assumed that around a third of child sexual offenses committed by children are committed by people with a pedophile sexual preference. It is not known how many of the approximately 1.5 thousand cases of sexual abuse of children under the age of 14 registered in Lithuania in the past 15 years can be attributed to pedophilia. According to current knowledge, up to 1% of men and only a few women have the sexual responsiveness to the child's body structure on which pedophilia is based. Most of them live undetected in society and try to hide their sexual preference - from others and / or from themselves. In absolute numbers, it could affect up to around 250 thousand men in Germany and up to 10 thousand men in Lithuania. It shows how important and up-to-date the offers for therapy in the sense of the project "Don't become a perpetrator" in Germany are.